

Kaffâl eş-Şâşî el-Kebîr'in Şemâ'ilü'n-Nübüvve Adlı Eserinin Muhteva Bakımından Analizi

İbrahim Saylan

<https://orcid.org/0000-0001-8462-8927>

Doç. Dr. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri, Hadis Ana Bilim Dalı, Osmaniye/Türkiye

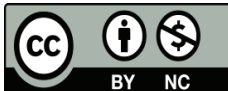
<https://ror.org/03h8sa373>

ibrahimsaylan@osmaniye.edu.tr

Atıf Bilgisi:	Saylan, İbrahim. "Kaffâl eş-Şâşî el-Kebîr'in Şemâ'ilü'n-Nübüvve Adlı Eserinin Muhteva Bakımından Analizi". <i>İslami İlimler Dergisi</i> 40 (Mart 2025), 209-235. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1604269 .
Makale Türü:	Araştırma Makalesi
Etik Beyan:	Bu makale 17-19 Ağustos 2024 tarihlerinde Mardin'de düzenlenen 12. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Konferansı'nda sunulan "Şemâ'il Literatürü ve Kaffâl eş-Şâşî'nin Şemâ'ilü'n-Nübüvve Adlı Eseri", başlıklı tebliğin geliştirilmiş halidir.
Etik Kurul İzni:	Araştırma için herhangi bir etik onay veya bilgilendirilmiş onam gerekmemektedir.
Geliş Tarihi:	19 Aralık 2024
Kabul Tarihi:	12 Şubat 2025
Yayın Tarihi:	28 Mart 2025
Hakem Sayısı:	Bir İç Hakem - En Az İki Dış Hakem
Değerlendirme:	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması:	Yapıldı - intihal.net
Çıkar Çatışması:	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman:	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Etik Bildirim:	dergiislamiilimler@gmail.com
Lisans:	CC BY-NC 4.0

Öz: Hz. Peygamber'in (s.a.s.) fizikî ve ahlâkî özelliklerini ele alan çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Bu özellikler ilk dönemlerde hadis külliyyatında "edeb, libas, et'ime, eşribe, sıfâtü'n-nebî, menâkıb, fezâil" gibi başlıklar altında dağınık bir şekilde yer alırken, zamanla "şemâ'il" adıyla müstakil bir hadis literatürüne dönüşmüştür. Bu türün en erken ve en tanınmış örneği, Tirmizî'nin telif ettiği *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye* adlı eseridir. Zamanla farklı coğrafyalarda yaşayan âlimler de bu alanda eserler vermiştir. Şemâ'il türünde eser ortaya koyan diğer bir önemli isim Kaffâl eş-Şâşî'dir. O, Şâfiî mezhebinin Mâverâünnehir bölgesinde yayılmasına öncülük etmiştir; fakih, muhaddis, müfessir, mütekellim ve edip özellikleriyle de meşhurdur. Müellifin kaleme aldığı *Şemâ'ilü'n-nübüvve*, 90 başlık altında 766 rivayetten oluşturulmuştur. Eserde merfû, mevkûf ve maktû haberlerle birlikte tarih kaynaklarından ve şiiirlerden de istifade edilmiştir. Eserin tarih kaynakları ve şiiirlerle desteklenmesi ona zenginlik kazandırmıştır. Eser, Hz. Peygamber'in fizikî özellikleri, nesebi, peygamberlik dönemi ve savaş aletleri gibi konuları detaylı biçimde yer vermiştir. Eserin genel yapısı, Tirmizî'nin *Şemâ'il* adlı eseriyle karşılaştırıldığında belirgin bir farklılık göstermektedir. Tirmizî, Resûlullah'ın ibadet, ahlak ve fizikî özelliklerine yoğunlaşırken; Kaffâl, Resûlullah'ın beşerî yönlerini merkeze almış ve peygamberlik özelliklerini *Delâ'ilü'n-nübüvve* adlı eserinde işlemiştir. Bu çalışmada, Kaffâl eş-Şâşî'ye atfedilen *Şemâ'ilü'n-nübüvve* adlı eserin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Eserin müellifine aidiyeti, içeriği ve hadis edebiyatındaki yeri incelenmiş; Kaffâl'ın ilmî kişiliği, eserin yapısı ve Tirmizî'nin şemâ'il eseriyle olan benzerlik ve farklılıkları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Şemâ'ilü'n-Nübüvve, Kaffâl eş-Şâşî, Tirmizî, Delâ'ilü'n-Nübüvve.

A Content Analysis of Qaffāl al-Shāshī al-Kabīr's Shamā'il al-Nubuwwah

İbrahim Saylan

<https://orcid.org/0000-0001-8462-8927>

Assoc. Prof., Osmaniye Korkut Ata University Faculty of Theology,
Department of Hadith, Osmaniye/Türkiye

<https://ror.org/03h8sa373>

ibrahimsaylan@osmaniye.edu.tr

Citation:	Saylan, İbrahim. "A Content Analysis of Qaffāl al-Shāshī al-Kabīr's Shamā'il al-Nubuwwah". İslami İlimler Dergisi 40 (March 2025), 209-235. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1604269 .
Article Type:	Research Article
Ethical Statement:	This article is an improved version of the paper titled "Shamā'il Literature and Kaffāl al-Shāshī's Shamā'il al-Nubuwwah", presented at the 12th International Mardin Artuklu Scientific Research Conference held in Mardin on August 17-19, 2024.
Ethics committee approval:	The research does not need any ethical approvals or informed consent.
Date of submission:	19 December 2024
Date of acceptance:	12 February 2025
Date of publication:	28 March 2025
Reviewers:	One Internal & At Least Two External
Review:	Double-blind
Plagiarism checks:	Yes - intihal.net
Conflicts of Interest:	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Grant Support:	No funds, grants, or other support was received.
Complaints:	dergiislamiilimler@gmail.com
License:	CC BY-NC 4.0

Abstract: Numerous works have been written on the physical and moral characteristics of the Prophet Muhammad (peace be upon him). In the early periods, these characteristics were dispersed throughout various hadith compilations under headings such as adab, libas, at'ima, ashriba, sifat al-nabi, manaqib, and fada'il. Over time, these disparate accounts coalesced into an independent genre of hadith literature known as shamā'il. The earliest and most well-known example of this genre is Tirmidhī's al-Shamā'il al-Nabawiyya. Subsequently, scholars from different regions also contributed to this genre. One of the significant figures who authored a work in this field is Qaffāl al-Shāshī, a prominent scholar who played a pivotal role in the spread of the Shafi'i School of jurisprudence in the Transoxiana region. Renowned as a jurist, hadith scholar, exegete, theologian, and litterateur, Qaffāl authored Shamā'il al-Nubuwwah, a compendium comprising 766 narrations systematically organized under 90 headings. In addition to integrating marfū', mawqūf, and maqtū' reports, the compendium incorporates poetry and historical sources, thereby enriching its content. It provides comprehensive analyses on the Prophet's physical attributes, lineage, prophetic period, and tools of warfare. A comparative analysis of Qaffāl's work and Tirmidhī's al-Shamā'il reveals significant differences. While Tirmidhī's work primarily focuses on the Prophet's acts of worship, moral conduct, and physical attributes, Qaffāl places greater emphasis on his human characteristics, addressing his prophetic qualities in a separate work, Dalā'il al-Nubuwwah. This study aims to critically evaluate Shamā'il al-Nubuwwah, by examining its authorship, content and position in the hadith literature. Additionally, it discusses Qaffāl's scholarly profile, the structure of the work, and the comparative similarities and differences with Tirmidhī's al-Shamā'il.

Keywords: Hadith, Shamā'il al-Nubuwwah, Qaffāl al-Shāshī, Tirmidhī, Dalā'il al-Nubuwwah.

Giriş

Âlemlere rahmet ve örnek bir şahsiyet olarak gönderilen Allah Resûlü (s.a.s.), birçok ilim dalı tarafından incelenmiştir. Esasen bütün İslâmî ilimler, doğrudan olmasa da Hz. Peygamber'i konu edinir. Ancak siyer, megâzî, delâil ve şemâil gibi disiplinler, Hz. Peygamber'i anlamayı ve belirli yönlerini derinlemesine incelemeyi hedefleyen alanlardır.^[1] Bu çerçevede Resûl-i Ekrem'in fizikî ve ahlâkî özelliklerini ayrıntılı şekilde ele alan şemâil ilmi, tarih boyunca geniş ilgi görmüş; doğumundan vefatına kadar hayatı titizlikle kaydedilmiştir.^[2] Söyleyeni tanımanın, söylenenin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunması ve sağlıklı bir "peygamber" algısı oluşturma hedefi, bu edebiyatın ortaya çıkışında ve gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.^[3]

Resûlullah'ın beşerî özelliklerine odaklanan şemâil ilmi, ilk dönemlerde hadis külliyyatının "edeb, libas, et'ime, eşribe, sıfâtü'n-nebî, menâkıb, fezâil, zînet" gibi başlıklar altında dağınık bir şekilde yer almıştır. Tirmizî (öl. 279/892), *Sünen*'inde Hz. Peygamber'in insanî ve ahlâkî yönlerini "Menâkıb" başlığı altında işlemekle birlikte, bu konuları daha geniş bir kapsamda *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye* adlı eserinde ele almıştır. *Kütüb-i Sitte* döneminde Tirmizî tarafından telif edilen bu eser, "şemâil" literatürünün ilk müstakil örneği olmuş ve bu alanda yazılan eserlere öncülük etmiştir.^[4] Şemâil edebiyatının en mükemmeli olarak kabul edilen bu eser,^[5] etkisiyle diğerlerini gölgede bırakmıştır.

Bu çalışmada, gölgede kaldığı düşünülen, Mâverâünnehir bölgesinin önde gelen âlimlerinden olan, el-Kaffâl eş-Şâfi nisbesiyle tanınan Ebû Bekr Muhammed b. Ali b. İsmâil'e (öl. 365/976) atfedilen *Şemâ'ilü'n-nübüvve* adlı eser ele alınmıştır. Terâcim ve tabakât kaynaklarında Kaffâl eş-Şâfi'nin eserleri arasında zikredilmeyen bu eser, 2015 yılında Ebû Abdillâh Ömer b. Ahmed tarafından tahkik edilip yayımlanmıştır. Araştırma sırasında, Millî Kütüphane'nin Samsun İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda, 55 hk. 950/2 numaralı ve bibliyografik kayıt no: 622181 olan bir yazma nüsha tespit edilmiştir. Bu makalede, eserin matbu ve yazma nüshaları karşılaştırılarak müellifine aidiyet sorununun değerlendirilmesi, muhtevanın incelenmesi ve Tirmizî'nin *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye* adlı eseriyle karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Kaffâl eş-Şâfi, akademik çalışmalarda bazı yönleriyle ele alınmıştır.^[6] Ancak, adı geçen eser üzerine ülkemizde detaylı bir çalışma yapılmamıştır.^[7] Bu makalede, Kaffâl eş-Şâfi'nin ilmî kişiliği,

[1] bk. Ali Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâili* (İstanbul: Damla Yayınevi, 2005), 18-19.

[2] Şemâil (شَمَائِل), Arapçada "şml (شمل)" kökünden gelen bir kelimedir ve "şimâl" (الشَّمَال) kelimesinin çoğullarından (أَشْمَالٌ) biridir. Anlam olarak sağın zıddı olan sol tarafı, doğuştan gelen özellikleri, karakteri, huyu ve tabiatı ifade eder. Ebû'l-Fadl Cemâlüddin b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrût: Dâru Sâdır, 1414), 11/364-365. Terim olarak *şemâil*, Resûlullah'ın ahlâkî, karakteri, fizikî yapısı, yaşam ve giyim tarzı, özel hayatı gibi yüksek şahsiyetini oluşturan beşeri yönlerini inceleyen ilim dalıdır. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 292.

[3] Delâilü'n-nübüvve, "bilinmeyen bir şeyi öğrenmeyi sağlayan bilgi, kılavuz" anlamındaki delîl kelimesinin çoğulu olan delâil ile "peygamberlik" anlamına gelen nübüvvet kelimesinden oluşur. Bu terim, bir peygamberin gösterdiği veya peygamberliğine delil olarak kendisi dışında meydana gelen tabiatüstü olayları konu edinen eserleri ifade eder. Söz konusu eserler, peygamberin getirdiği ilkeleri ilmî tahlillerle değerlendirecek bunların ilâhî bir kaynağa dayandığını ve dolayısıyla o peygamberin hak peygamber olduğunu ispatlamayı amaçlar. Başka bir ifadeyle delâilü'n-nübüvve, özellikle Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğini ispat etmek amacıyla yazılmış eserlerin genel adıdır. Yusuf Şevki Yavuz, "Delâilü'n-Nübüvve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/115.

[4] bk. M. Yaşar Kandemir, "Şemâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/497.

[5] bk. M. Yaşar Kandemir, "eş-Şemâilü'n-Nebeviyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/500.

[6] Hasan Küçükosman, "Kaffâl eş-Şâfi'nin Hadisçiliği", *HADITH 13* (Aralık 2024), 216-243; Hamdi Yalçın, "Eş'arî Ekolünün Ortaya Asya Temsilcisi: Türkistanlı Kaffâl eş-Şâfi ve Kelâmî Görüşleri", *Maveraünnehir'den Anadolu'ya Hadis ve İlim/İrfan Geleneği* (Ankara: Fecr Yayınları, 2024), 298-316; İhsan Akay, "Üç Kaffâl ve Şafî Mezhebine Katkıları", *Diyanet İlmî Dergi* 59/1 (2023), 221-250; Adnan b. Zâyed el-Fehmî, *el-İmam Ebû Bekr el-Kaffâl eş-Şâfi ve İshâmatühü'l-İlmiyye* (Mekke: Daru Taybe, 2021); Rıdvan Ateş, *Kaffâl eş-Şâfi'nin Hayatı ve Mehâsinu's-Şer'ia Adlı Eserinde Makâsıd* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021); Ersin İşçioğlu, *Teşekkül Dönemi Makâsıd Düşüncesi ve Kaffâl eş-Şâfi'nin Mahâsinü's-Ser'ia Adlı Eseri* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Mehmet Emin Maşalı, *Kaffâl eş-Şâfi'de Kur'an Yorum Anlayışı* (Ankara: Otto Yayınları, 2016); Nime-tullah Muhamedov, "Keffal Şâfi'nin Diplomatik Faaliyeti", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2016), 119-126.

[7] Bu çalışma hakem sürecindeyken doktora öğrencisi Nûf bint Hammâd bin Muslih al-Raşîd tarafından 2023 yılında yayımlanan *Al-Qafâl's Approach in His Book "Şamâ'il al-Nubuwwah": A Comparative Study* (Erişim: 19.01.2025) başlıklı

Şemâ'ilü'n-nübüvve'nin tanıtımı, başlıklarının analizi, eserdeki hadisçilik anlayışı, Tirmizî'nin *Şemâ'il* eseriyle genel bir karşılaştırması ve eserin muhtevasına ilişkin değerlendirme yer almıştır. Daha önce bir sempozyumda şemâil literatürüne dair genel bilgiler verilmiş, Kaffâl eş-Şâşî'nin bu eseri hakkında kısa bilgiler aktarılmış ve böyle bir çalışmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Çalışmanın bütünlüğünü sağlamak adına, sempozyumda sunulan bazı bilgiler "Kaffâl eş-Şâşî'nin İlmî Kişiliği" ve "Şemâ'ilü'n-Nübüvve Hakkında Genel Bilgiler" başlıklarında korunmuştur. Bununla birlikte, "Kaffâl'ın Bilgi Kaynakları ve Hadisçiliğine Genel Bir Bakış", "Kaffâl ile Tirmizî'nin Şemâ'il'lerinin Mukayeseli Analizi" ve "Şemâ'ilü'n-Nübüvve'nin Muhteva Değerlendirmesi" başlıkları bu makalede özgün bir biçimde ele alınmıştır.

Kaffâl'ın *Şemâ'ilü'n-nübüvve* adlı eseri, bir mukaddime, 90 başlık altında sıralanmış 766 rivayet ve çeşitli bilgilerden oluşan toplam 480 sayfalık bir çalışmadır. Eserin geniş hacmi ve rivayetlerin sıhhatinin muhakkık tarafından dipnotlarda detaylı bir şekilde değerlendirilmiş olması nedeniyle, bu araştırmada rivayetlerin sıhhatini yeniden ele almaya gerek görülmemiştir.

1. Kaffâl eş-Şâşî'nin İlmî Kişiliği

Ebû Bekr Muhammed b. Alî b. İsmâîl, hicrî 291 yılında Şaş'ta (Taşkent) doğmuş ve hicrî 365 yılı Zilhicce ayında burada vefat etmiştir.^[8] Doğduğu yere nispetle eş-Şâşî, kilitçilik mesleği nedeniyle el-Kaffâl lakabıyla anılmıştır. Aynı lakapla anılan muasırı Abdullah b. Ahmed el-Mervezî'den (öl. 417/1026) ayırt edilmesi için el-Kaffâl el-Kebîr veya el-Kaffâl eş-Şâşî sıfatları kullanılmıştır.^[9]

Ricâl ve tabakat kitaplarında el-İmâm, el-Allâme, el-Fakîh, el-Usûlî, el-Lugavî ve alimü'l-Horasan unvanlarıyla anılan Kaffâl, tefsir, hadis, kelam, usul, fıkıh, zühd, takva, dil ve şiir alanlarında, dönemin büyük ve saygın imamlarından biri olarak tanıtılmıştır. Kaffâl, İbn Cerîr et-Taberî (öl. 310/923), Ebû Bekr b. Huzeyme (öl. 311/924), Abdullah b. İshâk el-Medâinî (öl. 311/924) gibi âlimlerden ders almış; Ebû Abdillâh b. Mende (öl. 395/1005), Hâkim en-Nisâbü'rî (öl. 405/1014), Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (öl. 412/1021) gibi âlimlere hadis rivayet etmiştir.^[10]

Kaffâl, ilk zamanlarda Mu'tezile mezhebine eğilim göstermiş ve bu mezhebin düşüncelerini benimsemiştir.^[11] Onun *Tefsîrü'l-Kur'ân* adlı eserinde Mu'tezile görüşlerine yer verdiği belirtilmiştir. Ancak daha sonra Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'den (öl. 324/935) kelam ilmi öğrenmeye başlamış ve Eş'arî'nin görüşlerini benimsemiştir.^[12] Kaffâl'ın yaşlılık döneminde İmam Eş'arî ile karşılaşp ondan ilim tahsil etmesi, Eş'arî'nin de ondan fıkıh dersleri alması, Kaffâl'ın yüksek derecesine işaret olarak görülmüştür.^[13]

Kaffâl, Şâfiî mezhebinin Mâverâünnehir bölgesinde yayılmasında önemli katkı sağlamıştır. Beyhakî (öl. 458/1066), onu "zamanın en yüksek bilgiye sahip olanı" olarak tanıtırken,^[14] Ebû İshâk eş-Şîrâzî (öl. 476/1083) ise "cedel türünde ilk eseri yazan ve Şâfiî fikhını Mâverâünnehir'de

makaleden haberdar olduk. Söz konusu makalede ağırlıklı olarak şemâil mefhumu, Kaffâl eş-Şâşî ve onun eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunulmaktadır. Buna karşılık çalışmamızda, başlıklar ve muhteva analizi derinlemesine ele alınmıştır.

[8] Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh ed-Dımaşkî İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, thk. Amr b. Ğurâme el-Amrevî (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1415), 54/247.

[9] Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât* (Beyrût: Dâru'l-Kutubil-İlmiyye, ts.), 2/282; Cengiz Kallek, "Kaffâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/146.

[10] Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1405), 16/283-284; Tâciüddîn Abdülvehhâb b. Alî es-Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî vd. (Kahire: Hicr, 1413), 3/200-201.

[11] Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh ed-Dımaşkî İbn Asâkir, *Tebî'inü kezîbi'l-müfterî fî mâ nüsibe ile'l-İmâm Ebi'l-Hasan el-Eş'arî* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1404), 183.

[12] Ayrıntılı bilgi için bk. Yalçın, "Eş'arî Ekolünün Ortaya Asya Temsilcisi: Türkistanlı Kaffâl eş-Şâşî ve Kelâmî Görüşleri", 298-316.

[13] Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, 3/202-203.

[14] Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, thk. Abûlali Abdülhumeyd (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423), 6/97.

yayan" bir âlim olarak öne çıkarmıştır.^[15] Ebû Âsım Muhammed b. Ahmed el-Abbâdî (ö. 458/1066) onu "ilimlerde en sağlam ve açıklamada en hızlı" biri olarak tarif etmiştir.^[16] Ebû Abdillâh Hüseyin b. Hasen el-Halîmî (öl. 403/1012), Kaffâl'ı "zamanının en bilgili kişisi" olarak değerlendirmiştir.^[17] Hâkim ise onu, "Şâfiî mezhebinin önde gelenleri arasında yer alan, usûl ilminde bilgili ve hadis öğrenmek için çok seyahat eden bir âlim" olarak zikretmiştir.^[18] Kaffâl, ilim öğrenmek için Horasan, Nişâbur, Irak, Hicaz, Şam ve Sugûr gibi birçok bölgeye seyahat etmiştir.^[19]

Farklı kaynaklarda Kaffâl eş-Şâfiî'ye nispet edilen eserler şunlardır:

- *Cevâmi'u'l-kelim fî kelimâti'n-Nebî sallallahu aleyhi ve sellem,*
- *Delâ'ilü'n-nübüvve,*
- *Meḥâsinü's-şerî'a fî furû'i's-Şâfi'yye,*
- *Tefsîrü'l-Kur'ân,*
- *Edebü'l-Kâdî alâ mezhebi's-Şâfi'i,*
- *Şerḥu Telḥîş İbnü'l-Kâs et-Taberî fî'l-furû'*
- *Şerḥu furû'i İbnü'l-Haddâd el-Mısrî,*
- *Şerḥu'r-Risâle, Uşûlü'l-fıkh ve el-Fetevâ.* ^[20]

Netice olarak, Kaffâl eş-Şâfiî, Mâverâünnehir bölgesinin önemli âlimlerinden biri olarak tanınmıştır. Fıkıh, usûl, hadis ve dilbilim gibi birçok alanda söz sahibi bir âlim olarak yaşadığı döneme damga vurmuş ve kendisinden sonraki nesillere de önemli eserler bırakmıştır. Ehl-i hadîs yolunu takip etmiş ve önemli ilim merkezlerine yolculuklar yapmıştır. "Cedel" ilminin ilk müellifi olarak tanınan Kaffâl,^[21] Eş'arî ekolünün yayılmasına ve Şâfiî mezhebinin Orta Asya'daki Türkler arasında benimsenmesine katkı sağlamıştır.^[22] Eserleri arasında hem özgün çalışmalar hem de şerhler bulunmaktadır. İhtilafî olmakla birlikte kaynakların ona yaklaşık on eser nispet etmesi, onun ilmî birikimi ve ilme katkısı bakımından göz ardı edilmeyecek boyuttadır.

2. Şemâ'ilü'n-Nübüvve Hakkında Genel Bilgiler

Bu başlık altında *Şemâ'ilü'n-Nübüvve*'nin Kaffâl eş-Şâfiî'ye aidiyeti ile eserin yazma ve matbu nüshaları hakkında bilgi verilecektir.

Öncelikle, bu eserin Kaffâl'a aidiyeti meselesine değinmek gerekir. Yukarıda, Kaffâl'a ait olduğu bilinen eserlerin listesinde *Şemâ'ilü'n-nübüvve* yer almamaktadır. Terâcim ve tabakat kaynaklarında bu eserin ona ait olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmadığı gibi, hadis ve diğer ilgili kaynaklarda da eserin adına rastlanmamaktadır. Kaffâl'ı konu alan bir makalede, onun bu eseri yazdığı ifade edilmişse de^[23] kaynak olarak gösterilen eserde yalnızca *Cevâmi'u'l-kelim* ve *Delâ'ilü'n-nübüvve* adlı eserlerin zikredildiği görülmüştür.^[24]

[15] Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî eş-Şîrâzî, *Ṭabaḳâtü'l-fuḳahâ'* (Beyrût: Dâru'r-Râid el-Arabî, 1970), 112.

[16] Sübkî, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ*, 3/200.

[17] Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerḥi Şaḥîḥi Müslim b. Ḥaccâc* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392), 2/77.

[18] İbn Asâkir, *Târîḫü medîneti Dımaşk*, 54/247.

[19] Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn* (Beyrût: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.), 10/308.

[20] İsmâil Paşa Bağdatlı, *Hedîyyetü'l-ârifîn, esmâ'ü'l-mü'ellifîn ve âşârü'l-muṣannifîn* (İstanbul: Vekâletü'l-Meârif, 1951), 2/48; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, 10/308.

[21] Kaffâl'ın cedel ilmine yaptığı katkılar için bk. İhsan Akay, "Şâfiî Mezhebine Makâsîd Literatürünün Gelişim Seyri (h. III-VIII)", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/21 (2018), 75-98.

[22] bk. İhsan Akay, "Üç Kaffâl ve Şâfiî Mezhebine Katkıları", *Diyanet İlmî Dergi* 59/1 (2023), 221-250.

[23] Akay, "Üç Kaffâl ve Şâfiî Mezhebine Katkıları", 233.

[24] Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed Sem'ânî, *el-Müntehab min Mu'cemi süyûḥi Ebî Sa'd es-Sem'ânî*, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir (Riyad: Dâru Âlimi'l-Kütüb, 1996), 1532.

Bir diğer husus, bu eserin Şamile programında “*Şemâ’ilü’n-nübüvve* li’l-Kaffâl 507” şeklinde kaydedilmiş olmasıdır. Burada yer alan “507” yılı, aynı isim, künye ve lakaba sahip olan, 507/1114 yılında Bağdat’ta vefat eden Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. el-Hüseyn b. Ömer el-Kaffâl eş-Şâşî el-Fârîkî ile isim benzerliğinden kaynaklanan bir karışıklığı göstermektedir.^[25]

Yapılan araştırmada, Milli Kütüphane’nin Samsun İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 55 hk. 950/2 numaralı ve bibliyografik kayıt no: 622181 olan bir nüshaya rastlanmıştır. Bu nüsha, 142b-181a arasında 40 varak olarak yer almakta olup varakların iki yüzü doludur. Her varakta 31 satır ve her satırda 20 kelime bulunmaktadır. Yazmanın bilinen tek nüshası budur ve yapılan katalog taramalarında eserin başka bir nüshasına ulaşılamamıştır.

Eser açık, düzgün ve oldukça ince bir el yazısıyla yazılmıştır. Yazının büyük bir kısmı harekelidir. Sayfa kenarlarında bazı başlıklar kırmızı renkle yazılmış ayrıca metinde geçen kimi “garîb” kelimeler açıklanmıştır. Kitap şu ibareyle başlamaktadır: “Bu kitap imâm, âlim, müctehid Ebû Bekr b. Ali el-Kaffâl eş-Şâşî’nin -Allah ona rahmet etsin ve kabrini nurlandırsın- yazdığı *Şemâ’ilü’n-nübüvve* adlı eseridir.” (varak 142b). Eser şu ifadelerle sona ermektedir: “Kitap, Allah’ın yardımı ve lütfuyla hicrî 588 (1192) yılının Rebî’ü’s-sânî ayının on altısında tamamlanmıştır. Yazımını bitiren kişi, Ebû’l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Abdülcebbâr el-Bekrânî’dir. Allah onun umutlarına erişmesini nasip etsin. Allah’a hamd ederek ve O’nun Resulüne salât ve selâm getirerek bu çalışmayı tamamlamıştır.” (varak 181a).

Kaffâl, mukaddimesinde, peygamberlik delillerine dair haberleri derlediği *Delâ’ilü’n-nübüvve* adlı eserinin sonunda, peygamberlerin nübüvvetinin doğruluğunu ispatlayan en önemli delillerden birinin, onların dengeli vasıfları, temiz ahlakları ve hem dinî hem dünyevî işlerde sürekli övgüye değer bir yol izlemeleri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, bir şemâil eseri yazacağına dair söz verdiğini de dile getirmiştir.^[26]

Kaffâl’ın *Şemâ’ilü’n-nübüvve* adlı eseri, 2015 yılında Ebû Abdillâh Ömer b. Ahmed Âliabbâs tarafından tahkik edilmiş ve Dârü’t-Tevhîd tarafından Riyad’da yayımlanmıştır. Mukaddime ve 90 başlıktan oluşan bu çalışmanın tahkikli nüshasında, muhakkikin mukaddimesi; müellifin hayatı, hadis aldığı hocaları, bazı şemâil kitaplarının tanıtımı ve eserin yazma nüshası hakkında bilgiler yer almaktadır. Ayrıca muhakkik, eserde yer alan 766 rivayetin tahrîcini de yapmıştır.

Tabakat ve bibliyografik eserlerde Kaffâl’a ait böyle bir eserin yer almaması ve Şamile programındaki ilgili kayıt, matbu eser üzerinde aidiyet konusunda şüpheler uyandırmıştır. Yapılan karşılaştırmada, yazma eser ile matbu nüsha arasında metinsel uyum olduğu ve herhangi bir hata bulunmadığı tespit edilmiştir. Ancak eserin yalnızca bir yazma nüshasının bulunması önemli bir eksikliktir. Buna eksikliğe rağmen, Kaffâl eş-Şâşî’nin bu eseri, günümüze ulaşan şemâil literatürünün ikinci eseridir.

3. Kaffâl’ın Bilgi Kaynakları ve Hadisçiliğine Genel Bir Bakış

Bu başlıkta, Kaffâl eş-Şâşî’nin *Şemâ’ilü’n-nübüvve* adlı eserinde hadis aldığı hocalar, hadis aktarım yöntemleri, kullandığı yazılı kaynaklar ele alınmış ve onun hadis ilmine yaklaşımı incelenmiştir.^[27]

Kaffâl, eserinde 64 hocasından tahdîs yoluyla 766 rivayet kaydetmiştir. Bu hocalar arasında en fazla hadislerine yer verilenler şunlardır: Ebû Arûbe (101), Ömer b. Muhammed b. Büceyr (97), Heysem b. Küleyb (78) (*Sünen-i Tirmizî* ravisi), Ebû’l-Kâsım b. Menî’ (89), Ebû Bekr b. Ebî

[25] bk. Cengiz Kallek, “Şâşî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/369.

[26] Ebû Bekr Muhammed b. Ali b. İsmâil eş-Şâşî Kaffâl, *Şemâ’ilü’n-nübüvve*, thk. Ebû Abdillâh Ömer b. Ahmed Âliabbâs (Riyad: Dârü’t-Tevhîd, 2015), 59-60.

[27] Kaffâl, *Şemâ’il*, 60.

Dâvûd (66) (Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin oğlu), Ebû Muhammed Yahyâ b. Muhammed b. Sâid (40), Ali b. İsmâil el-Bezzâr (32), Abdullah b. Zeydân el-Becelî el-Kûfî (24), Ebû Ahmed İsmâil b. Mûsâ el-Hâsib (15), Hâmid b. Muhammed b. Şuayb (13), Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed el-Bâğandî (8) ve İbrahim b. Muhammed el-Bağdâzî (7).

Kaffâl, bu hocalarından rivayetleri genellikle "haddesenâ ve ahberenâ" (أخبرنا، حدثنا) ifadeleriyle, zaman zaman da bunların kısaltmaları olan "nâ ve enâ" (نا، تا) sîgalarıyla nakletmiştir. Hocalarının büyük kısmından bu iki sîgayı karışık şekilde kullanarak rivayet naklederken, dikkat çekici bir ayrıntı olarak Ebû Arûbe, Heysem b. Küleyb, Ali b. İsmâil el-Bezzâr, Abdullah b. Zeydân el-Becelî ve Hâmid b. Muhammed'den aktardığı hadislerin tamamını yalnızca "ahberenâ" sîgasıyla rivayet etmiştir. Bu durum, acaba Müslim'in hocasından hadis alış tarzına bir atıf olarak değerlendirilebilir mi? sorusunu akla getirmektedir.

Kaffâl hocaları İbn Ebû Dâvûd, Ömer b. Muhammed b. Büceyr ve Heysem b. Küleyb vasıtasıyla *Kütüb-i tis'a* müelliflerinden Ahmed b. Hanbel,^[28] Buhârî,^[29] Ebû Dâvûd^[30] ve Tirmizî'den hadis nakletmiştir.^[31]

Kaffâl'ın bilgi kaynakları yalnızca semâ yoluyla hocalarından aldığı rivayetlerle sınırlı değildir. Kaffâl, İbn Cerîr et-Taberî'nin *et-Târîh*^[32] ve Mûsâ b. Ukbe'nin *Megâzî* eserlerinden isimlerini belirterek aktarımlarda bulunmuştur.^[33] Ayrıca o, eser adını belirtmeden Muhammed b. İshâk^[34] ve Vâkîdî'den de alıntılar yapmıştır. Özellikle Vâkîdî,^[35] Kaffâl'ın önemli bilgi kaynaklarından biri olmuş, rivayetlerini genellikle İbrahim b. Muhammed el-Bağdâzî > İbn Şakîr > Ahmed b. Ubeyd senediyle aktarmış;^[36] ancak daha sık "kâle/zekera Vâkîdî" ifadelerini kullanarak doğrudan onun ravilerine atıfta bulunmuştur.^[37] Kaffâl'ın Vâkîdî ile doğrudan görüşmediği açıktır ve buna rağmen Vâkîdî'nin herhangi bir eserine doğrudan atıfta bulunmaması, bu eserlerin dönemin ilmî çevrelerinde yaygın olduğunu göstermektedir. Günümüze sadece *el-Megâzî* adlı eseri ulaşmış olsa da Vâkîdî'nin başka eserlerinin de bulunduğu bilinmektedir.^[38] Bunun yanı sıra Kaffâl, Ebû Bekr İbn Ebî Haysem'e (öl. 279/892-93) ait "*et-Târîh*" ile Ebû'l-Bahterî'ye (öl. 200/815-16) nispet edilen birer kitabın kendisine ulaştığını belirtmiştir.^[39] Eserde, doğrudan İbn Ebî Hayseme'den alıntı yapıldığına dair bir işaret bulunmamakla birlikte hocası Ebû'l-Kâsım b. Menî' aracılığıyla ondan 32 rivayetin aktarıldığı görülmektedir.^[40] Ebû'l-Bahterî'den ise mukaddime bölümünün farklı yerlerinde, bazı kelimelerin açıklamaları için alıntılar yapılmıştır.^[41]

Kaffâl, ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte bazı hocalarından hadis aldığı yerlere de işaret etmiştir. Kendisi, Şâş'ta Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed el-Edemî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdurrahmân b. el-Kerâbisî ve Muhammed b. Hâm b. Yûsuf'tan;^[42] Kûfe'de ise Abdullah b. Zeydân

[28] Kaffâl, *Şemâ'il*, 109,127,140,147,442.

[29] Kaffâl, *Şemâ'il*, 91,136.

[30] Kaffâl, *Şemâ'il*, 209.

[31] Kaffâl, *Şemâ'il*, 91,108,116,152, 155.

[32] Kaffâl, *Şemâ'il*, 92-93.

[33] Kaffâl, *Şemâ'il*, 119.

[34] Kaffâl, *Şemâ'il*, 90.

[35] bk. Hacı Ataş, "Vâkîdî ile Muhaddislerin Bazı Ortak Rivayetleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/78 (2018), 540-541.

[36] Kaffâl, *Şemâ'il*, 190 (No.145), 192 (No.148).

[37] Kaffâl, *Şemâ'il*, 157-158 (No. 98-101), 164 (117, 118), 192 (No.149),405-415.

[38] Mustafa Fayda, "Vâkîdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/473-474.

[39] Kaffâl, *Şemâ'il*, 61-62.

[40] Kaffâl, *Şemâ'il*, 88,119,240,262,315,451.

[41] Kaffâl, *Şemâ'il*, 61-85.

[42] Kaffâl, *Şemâ'il*, 95, 224, 241, 319.

el-Becelî ve Muhammed b. el-Hüseyn el-Has'amî'den hadis aldığını belirtmiştir.^[43] Bağdat'ta Ebû Bekr es-Saydalanî (Ca'fer b. Muhammed b. Habîb) aracılığıyla Ebû Saîd el-Adavî'nin yanında rivayette bulunmuş ve Saydalanî'nin "İbn Ebî's-Sa'k" olarak tanındığını ifade etmiştir.^[44] Yine Bağdat'ta, Ebû Bekr Muhammed b. Şerîk en-Nîsâbûrî'nin Bedr b. Heysem'in meclisinde hadis aldığını kaydetmiştir.^[45] Nusaybin'de ise Ömer b. Sâbit Nusaybî ve Musedded b. Ya'kûb b. İshâk el-Kulûsî'den hadis almıştır.^[46] Ayrıca, hocası Ebû'l-'Alâ' Kâmil b. Mükrim'den hicrî 302 yılında ilk hadisini aldığını da not etmiştir.^[47]

Kaffâl, eserinde *merfû* rivayetlere öncelik vermekle, çoğunlukla Hz. Ali, İbn Abbâs, Enes b. Mâlik, Âişe, Câbir b. Abdillâh ve İbn Ömer'den (r.a.) nakledilen *mevkûf* haberleri aktarmıştır. *Maktû* rivayetlerin ise genellikle önceki rivayetleri desteklemek amacıyla nakledildiği görülmektedir. Rivayetlerin sıhhatiyle ilgili bir değerlendirme yapmamış olmasına rağmen genellikle en makbul rivayetleri tercih etmiş ve özellikle *merfû* olanlara öncelik tanımıştır. Bazı bâblarda ise müstakil rivayetler yerine daha önce zikrettiği rivayetlerin ilgili kısımlarını kullanmayı tercih etmiştir.^[48] Bu kullanım numaralandırılarak aktarılan 766 rivayetin dışındadır. Özellikle konunun son kısmında sıralı rivayetlerden sonra muallak olarak birçok nakillerde bulunulmuştur.

Kaffâl, hadis metinlerini aktarırken bazen "bi isnadihî mislihî" ifadesiyle aynı isnadın tekrarlandığını belirtmiş,^[49] birden fazla hocasından duyduğu hadislerde ise "ve'l-lafzu" kaydıyla metni hangi hocasından aldığını açıkça göstermiştir.^[50] Aktardığı rivayetlerin metin farklılıklarına işaret etmiş^[51] ve bir hadis metnini senediyle birlikte zikrettikten sonra diğer sağlam senedlere de yer vermiştir.^[52] Ancak, kitabın hacmini büyütmemek için bu senedlerin metinlerini tekrar etmek yerine "mislehû" veya "bi mislihî" ifadeleriyle onlara işaret etmekle yetinmiştir.^[53] Peş peşe gelen aynı isnadlarda, ortak olan kısma "bi isnadihî mislihî" ifadesiyle dikkat çekmiştir.^[54] Ayrıca Kaffâl, hadis metninden sonra bazen hangi hocasından hangi lafızla almış ise onun farklılıklarına işaret etmiş,^[55] bazen ravinin nisbesini veya tam adını da zikretmiştir.^[56] Bu yaklaşım, Müslim'in rivayet aktarım yöntemini hatırlatmaktadır.

Kaffâl, rivayetlerin sıhhatine dair değerlendirmelerde bulunmamış, sadece "şişeleri kesmenin ve ağızlarından içmenin yasaklandığına dair" rivayetin *sahîh* (الأخبار صحيحة) olduğunu ifade etmiştir.^[57] Bununla birlikte metindeki bilgilerin doğruluğunu düzeltmeye yönelik birçok örnek vardır.^[58] Bunlardan biri; Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili olarak, "Bu konudaki haberler ihtilafıdır; ancak Resûlullah'ın vefat ettiğinde 63 yaşında olduğunu söyleyenlerin görüşü en sağlam (وهو الأثبت) olandır" şeklinde yaptığı değerlendirmedir.^[59]

[43] Kaffâl, *Şemâ'il*, 143, 286.

[44] Kaffâl, *Şemâ'il*, 472.

[45] Kaffâl, *Şemâ'il*, 273.

[46] Kaffâl, *Şemâ'il*, 237,335.

[47] Kaffâl, *Şemâ'il*, 247.

[48] Kaffâl, *Şemâ'il*, 166,174,181,185,187,188,196,267,469.

[49] Kaffâl, *Şemâ'il*, 136,159.

[50] Kaffâl, *Şemâ'il*, 108,158,178,212,217,229,274,289,298,311,314,356,429.

[51] Kaffâl, *Şemâ'il*, 124,134,136,140,166,167,175,182,187,189,205,229,245.

[52] Kaffâl, *Şemâ'il*, 114, 204, 263, 274, 351, 425.

[53] Kaffâl, *Şemâ'il*, 136, 159.

[54] Kaffâl, *Şemâ'il*, 254.

[55] Kaffâl, *Şemâ'il*, 152,212,351.

[56] Kaffâl, *Şemâ'il*, 178,217,318.

[57] Kaffâl, *Şemâ'il*, 354.

[58] Kaffâl, *Şemâ'il*, 100, 190.

[59] Kaffâl, *Şemâ'il*, 114.

Eserde, “kâle eş-Şeyh Ebû Bekr Muhammed b. Alî”, “Ebû Bekr Muhammed b. Alî” veya sadece “eş-Şeyh” ifadelerinden sonra bazen bab başlıklarından hemen sonra yani rivayetlerden önce^[60] bazen de rivayetlerin ardından bilgiler zikretmiştir.^[61] Bu bilgiler ya konuya açıklık getirmek veya daha önce zikredilen bilgilere atıfta bulunmak amacıyla sunulmuştur. Ayrıca, aktarılan rivayetlere uygun başka rivayetlerin bulunduğu ifade edilmiş,^[62] ihtilâfın sebepleri açıklanmış^[63] ve rivayetlere dair yorumlar yapılmıştır.^[64] Kaffâl'ın bu tür açıklamaları, bir bakıma metin şemasını oluşturma çabası olarak değerlendirilmekle birlikte klasik gelenekte *ihtilâfu'l-hadîs* ve *garîbu'l-hadîs* ilimleri çerçevesinde ele alınabilecek gayretler olarak da nitelendirilebilir.^[65]

Kaffâl, eserinde rivayetleri senedleriyle birlikte aktarırken yazılı kaynaklardan da faydalanmıştır. Sadece rivayetleri nakletmekle yetinmemiş, bilgiyi yorumlamış ve doğru olanı tespit etmek için şiirlerden de istifade etmiştir.^[66] Geleneğe uygun olarak önce rivayetleri senedli bir şekilde aktarmış, ardından genellikle eser isimlerini belirtmeksizin yazılı kaynaklardan alıntılar yapmıştır. Rivayetleri önceleyip daha sonra yazılı kaynaklardan faydalanması, Kaffâl'ın rivayet usulüne kitabet usulünden daha fazla önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca, tekrara düşmemek adına, şu anda elimizde bulunmayan *Delâ'il* adlı eserine zaman zaman atıfta bulunmuştur.^[67]

Netice olarak Kaffâl eş-Şâşî, *Şemâ'ilü'n-nübüvve* adlı eserinde geniş bir hoca ağına dayanarak rivayetlerini tahdîs yöntemiyle aktarmış, *Kütüb-i tis'a* müelliflerine ulaşan bir geleneği sürdürmüştür. İbn İshâk, Vâkıdî ve Taberî gibi isimlerin yazılı eserlerinden de alıntılar yaparak rivayetlerin bağlamını genişletmiştir. Rivayetlerin sıhhatini incelememekle birlikte metin farklılıklarına dikkat çekmiş ve tercih ettiği rivayetlere öncelik tanımıştır. “Kâle eş-Şeyh”, başlığıyla yaptığı açıklamalarla ihtilâfu'l-hadîs ve garîbu'l-hadîs ilimlerini bir anlamda uygulamış;^[68] rivayet usulünü kitabetten üstün tutarak bu geleneği devam ettirmiştir. Kaffâl'ın yaklaşımı hem metin oluşturma hem de rivayetlerin bağlamını anlama çabası olarak değerlendirilebilir.^[69]

4. Şemâ'ilü'n-Nübüvve'nin Başlıkları

Bu bölümde Kaffâl'ın eserinde kullandığı başlıklar gruplandırılarak zikredilmiştir. Ayrıca başlıklar düzeyinde Tirmizî ile kısa bir mukayese yapılmıştır.

Kaffâl, eserinin mukaddime bölümünde öncelikle Allah Resûlü'nün nesebi, doğumu, risaleti, hayatının süresi ve bedenindeki süs niteliğindeki özelliklere dair bilgileri aktarmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Bu tercihin gerekçesi olarak, kendisinden önce şemail kitapları yazanların da bu yöntemi izlediklerini ve onların yolunu takip ederek bereketlenmek istediğini ifade etmiştir.^[70] Ardından, Ebû Bekr İbn Ebî Haysem'e (öl. 279/892-93) ait “*et-Târîh*” ile Ebü'l-Bahterî'ye (öl. 200/815-16) nispet edilen bir kitaptan bahsetmiştir ancak bu eserler günümüze ulaşmamıştır.^[71]

Eserin başlıkları, müellifin şemâil anlayışını ve tasavvurunu yansıtan önemli bir yapı taşıdır. Tüm başlıkların sırasıyla listelenmesi yer kaplayacağından, başlıklar müellifin takip ettiği sıralamaya

[60] Kaffâl, *Şemâ'il*, 106, 136,167, 174, 177, 181, 200, 201, 469.

[61] Kaffâl, *Şemâ'il*, 95,110, 113, 136, 140, 162, 182, 190, 192, 357, 381, 383, 387, 389.

[62] Kaffâl, *Şemâ'il*, 114, 137, 158, 164, 170, 172, 179.

[63] Kaffâl, *Şemâ'il*, 147,175,266,347,442.

[64] Kaffâl, *Şemâ'il*, 343,444.

[65] Kaffâl, *Şemâ'il*, 114, 191, 354-358,444.

[66] Kaffâl, *Şemâ'il*, 71-73,75,94,96,97,180.

[67] Kaffâl, *Şemâ'il*, 167,177,383.

[68] Kaffâl, *Şemâ'il*, 354-358.

[69] Geniş bilgi için bk. Küçükosman, “Kaffâl eş-Şâşî'nin Hadisçiliği”, 226-232.

[70] Kaffâl, *Şemâ'il*, 60.

[71] Kaffâl, *Şemâ'il*, 61-62.

uygun şekilde kısaltılarak gruplandırılmıştır. Müellif, eserinde doğrudan üst başlık kullanmamış olsa da zaman zaman “Ebvâb fî zikri sıfâtî'n-Nebî” ve “Ebvâbü't-ta'âm ve's-şerâb” gibi ifadelerle üst başlık izlenimi oluşturmuştur.^[72]

1. Resûlullah'ın Hayatındaki Önemli Noktalar

Bu grupta, Resûlullah'ın nesebi, doğum tarihi, peygamber olarak gönderildiği ve vefat ettiği tarih; ayrıca peygamber olduktan sonra Mekke ve Medine'de geçirdiği süreyle ilgili başlıklar yer almaktadır.

2. Resûlullah'ın Fizikî Özellikleri

Bu grupta, Resûlullah'ın boyu, ten rengi, saçlarının yapısı ve ağarma durumu; saçındaki beyaz tellerin yerleri, saçını kına ile boyaması ve sidr ile yıkaması, genel saç bakımı; başının ve yüzünün yaratılışı ve güzelliği; damarlar, alın, kaşlar, gözler, burun, ağız, dişler, hoş kokusu, yanaklar, kulaklar, sakal, boyun, göğüs, karın, eller, omuzlar, köprücük kemikleri, sırt, koltuk altları, bacaklar, ayaklar ve genel görünüşü ile ilgili başlıklar bulunmaktadır.

3. Resûlullah'ın Giyimi ve Kişisel Bakımı

Bu grupta, Resûlullah'ın giyim tarzı, terlikleri, yüzükleri ve yüzüğün takıldığı parmak; güzel koku kullanımı, boyalar, temizlik ve süslenme âdâbı; misvak kullanımı, saç tarama ve bıyık kesme şekli; vücut ve saç için yağ sürme, göz sürmesi, hacamat ve aynaya bakma ile ilgili başlıklar vardır.

4. Resûlullah'ın Eşyaları

Bu grupta, Resûlullah'ın yatakları, döşekleri, ev eşyaları; resim veya figür içeren eşyalar ve üzerinde namaz kılınan eşyalar ile ilgili başlıklar yer almaktadır.

5. Yeme ve İçme Âdâbı

Bu grupta, Resûlullah'ın tükettiği yiyecek çeşitleri; meyveler, baklagiller, zencefil ve genel yeme içme âdâbı; içtiği içecekler, içerken üflemeye dair kurallar ve nebiz (yasak) içecekler ile ilgili başlıklar mevcuttur.

6. Devlet İşleri ve Çalışanları

Bu grupta, devlet işlerine dair haberler, Resûlullah'ın Allah'ın yeryüzündeki egemenliğini en yüksek şekilde temsil ettiği bir bağlamda ele alınır. Bu bağlamda, çalışanlar, valiler ve yardımcıları gibi kişiler hakkında bilgi verilir. İlk olarak vezirler, ardından kâtipler ve mühürden sorumlu olanlar; misvak, yastık, terlik ve temizlik eşyalarının sorumluları; yardımcılar, muhafızlar; bayrak ve sancağı taşıyanlar; azat edilmiş köleler ve cariyeler ile ilgili başlıklar yer almaktadır.

7. Savaş Aletleri

Bu grupta, silahlar ve savaş araçlarıyla ilgili genel bir bölüm vardır. Ayrıca, binek hayvanları; at, katır, eşek ve deve; kılıçlar ve diğer silahlar; bayrak ve sancağın yanı sıra sultanın kullandığı aletler, çadırlar, sultanın yönetme şekli ve savaşla ilgili başlıklar da bulunmaktadır.

8. Diğer Konular

Bir ad altında toplayamadığımız bu başlıkta; kötü isimlerin güzel isimlerle değiştirilmesi; Resûlullah'ın şairleri; Resûlullah'ın seyahati ile ilgili başlıklara yer verilmektedir.

[72] Kaffâl, *Şemâ'il*, 124,304.

Eser, Resûlullah'ın nesebi, önemli tarihler, fiziksel özellikleri, giyim-kuşam ve kişisel bakım alışkanlıkları, yeme içme âdâbı, ev eşyaları, devlet yapısı, savaş ve savaş aletleri gibi temel konuları içeren 90 başlıktan oluşmaktadır.

Eserdeki başlıklar, genel anlamda aralarındaki konu bütünlüğü göz önünde bulundurularak tasnif edilmiştir. Bazı rivayetler, birden fazla konuyu kapsadığından ilk geçtiği yerde detaylı olarak verilmiş, sonraki bölümlerde ise bağlama uygun şekilde kısaca değinilmiştir. Örneğin, sancak ve bayrak gibi bazı başlıklar, farklı yönleri bulunduğu için birden fazla yerde ele alınmıştır. Ayrıca, Resûlullah'ın Mekke ve Medine'deki süreleri veya yüzüğün hangi parmağa takılacağı gibi ihtilaflı konular ayrı başlıklarla değerlendirilmiştir.

Kaffâl ile Tirmizî'nin şemâilleri arasında başlıklar düzeyinde kısa bir kıyaslama yapmanın faydalı olduğunu düşünüyoruz. Tirmizî, *eş-Şemâ'il*'inde 55 konu başlığına yer vermektedir. Bazı nüshalarda bu sayının 56 veya 57 olarak görülmesi, müstensihlerin bazı bölümleri tekrar kaydetmelerinden kaynaklanıyor olabilir.^[73] Esere, Resûlullah'ın yaratılış özellikleriyle ilgili tasvirlerle başlar.^[74] el-Hulk kelimesiyle kastedilen, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sûreti ve şeklidir ki bu da "hilye" terimiyle ifade edilmiştir.^[75] Ardından, nübüvvet mührü, saçları, saçlarını taraması, saçlarının beyazlaması, kına ve güzel kokular kullanması hakkındaki tavsifler gelir. Sonra elbiseleri (tülbent, sarık, izar), yatağı, ayakkabıları, zırhları, miğferleri ve mührü hakkında bilgi verilir. Sonrasında beşerî hareketlerinden bahsedilir: Yürüyüşü, oturuşu, duruşu, uyuma tarzı; konuşma biçimi, selam veriş, tebessümü, gülmesi, mizahı, gözyaşları gibi haller ele alınır. Kur'ân-ı Kerim'i tilavet tarzı, namaz kılması, oruç tutması, duaları ve dua için seçtiği zamanlar, temizlenme alışkanlıkları, sağ eliyle işe başlaması, hacamat gibi konular da detaylandırılmıştır. Hz. Peygamber'in yedikleri, ekmeği, en sevdiği yemekler ve içecekler, kullandığı kaplar, yeme ve içme tarzları, yemek öncesi ve sonrası ellerini yıkaması, yemekteki itidal gibi konular müstakil bir bölüm oluşturur. Ayrıca ahlakı, huyları, hilmî, cömertliği, tevazuu, hayâsı, iyilikseverliği, zayıfları himaye etmesi, vakarı gibi özellikleri de yer almaktadır. Son olarak, isimleri, ne kadar yaşadığı, vefatı, vefatından sonra rüyada görülmesi ve mirası hakkında bilgiler de verilmiştir.^[76]

Tirmizî, eserine Hz. Peygamber'in yaratılışıyla ilgili başlıkla başlamış, eseri "rüyada Allah Resûlü ile ilgili görülenler" başlığıyla sona erdirmiştir.^[77] Kaffâl ise eserine "Resûlullah'ın nesebi ve yaşı" konularıyla başlamış, eseri "yolculuk adabı" ile ilgili babla tamamlamıştır.^[78]

Tirmizî'nin ele aldığı ancak Kaffâl'in eserinde yer vermediği başlıkların, özellikle Resûlullah'ın ibadet ve ahlak boyutuna dair hususlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Buna karşılık, Kaffâl, Tirmizî'den farklı olarak, Resûlullah'ın nesebi, peygamber olarak gönderilmesi, peygamber olduktan sonra Mekke ve Medine'de kaldığı süreler gibi bilgilere daha fazla yer vermiştir. Ayrıca fizikî özellikleri, kullandığı savaş aletleri ve devlet işleri gibi konularda da Kaffâl'in daha ayrıntılı bilgiler sunduğu görülmektedir. Kısaca Tirmizî ibadet, ahlak ve fiziki özellikler şeklinde bir eser vermişken, Kaffâl ise sadece beşerî özellikler ağırlıklı bir eser kaleme almıştır. Kaffâl Resûlullah'ın

[73] bk. Rukiye Oğuzay, *Şemâil Literatürünün Muhtevası ve Değişimi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 16.

[74] Bâbu ma câe fî halki Rasûlillah (باب ما جاء في خلق رسول الله صلى الله عليه وسلم) Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî, *eş-Şemâ'il* (Beyrût: Dâru l-hyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 15.

[75] Sözlükte "süs, ziynet, kolye" gibi mânalara gelen hilye mecazen "yaratılış, sûret ve güzel vasıflar" demektir. Bu kelime Osmanlı kültüründe Resûl-i Ekrem'in vasıflarını, bu vasıflardan bahseden kitap ve levhaları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Mustafa İsmet Uzun, "Hilye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/44; Yardım, *Şemâil*, 406-408; Ömer Gök, "Mustafa Sâfi Efendi'nin Mensur Hilye-i Şerîf Tercemesi", *Belleten* 73 (2022), 59-60.

[76] Tirmizî, *eş-Şemâ'il*, 15-231; Muhammed Tayyip Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler* (Ankara: Atlas Yayınları, 2017), 230-231.

[77] Tirmizî, *eş-Şemâ'il*, 15,231.

[78] Kaffâl, *Şemâ'il*, 86,470.

peygamberlik özelliklerini başka eserinde (*Delâ'ilü'n-nübüvve*) kaleme aldığı için o konulara girmemeye çalışmıştır. Esasında bu sahada yazılan eserlerin büyük bir kısmı şemâil adıyla da kaleme alınmış dahi olsa delâil ile şemâil konularının iç içe ele alındığını görmekteyiz ancak Kaffâl bu eseri tamamen beşerî özelliklere yoğunlaşmış olması dikkat çekicidir.

5. Kaffâl ile Tirmizî'nin Şemâ'il'lerinin Mukayeseli Analizi

Kaffâl, mukaddime bölümünde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) özellikleri, hayatı ve ahlâkı hakkında bilgi edinirken, Ebü'l-Bahterî'ye ait bir esere ulaştığını belirtmiştir.^[79] Ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşan ve Kaffâl'dan önce telif edilmiş olan Tirmizî'nin *Şemâ'il* eseriyle yapılacak bir mukayeseli analiz, Kaffâl'ın çalışmasını daha derinlemesine anlamamıza katkı sağlayacaktır.

Kaffâl'ın hadis kullanımı, temel hadis kaynakları yerine doğrudan Tirmizî'nin *Şemâ'il*'i ile karşılaştırıldığında daha anlamlı bir değerlendirme sunar. Bunun nedeni, Tirmizî'nin *Sünen/Câmi'* adlı eserinde akademik bir metot izlerken^[80] *Şemâ'il*'inde bu yöntemi sürdürmemiş olmasıdır. Tirmizî, *Sünen*'inde "Kale Ebû İsmâ" ifadesiyle hadislerin sıhhat durumunu, râvîlerin güvenilirliğini, senedlerdeki illetleri ve diğer özellikleri değerlendirirken, *Şemâ'il*'inde yalnızca başlıklar altında senedli rivayetler zikretmiş, bu tür analizlere yer vermemiştir.

Kaffâl ve Tirmizî'nin *Şemâ'il* isimli eserleri hem içerik hem de yöntem açısından bazı benzerlikler taşıırken, aralarında belirgin farklılıklar da barındırır. Tirmizî, 55 başlık altında 397 rivayet sunarken, Kaffâl 90 başlık altında 766 rivayet zikretmiştir. Rivayet sayısı bakımından Kaffâl, Tirmizî'den yaklaşık iki kat daha fazla rivayet aktarmıştır. Ayrıca, Kaffâl eserine, yirmi beş sayfalık bir mukaddime eklemiş ve burada ağırlıklı olarak Resûlullah'ın sıfatlarına yer vermiştir; buna karşın Tirmizî'nin *Şemâ'il*'inde böyle bir giriş bölümü bulunmamaktadır. Kaffâl, bazı başlıklar altında rivayetlerden önce ve sonra açıklamalarda bulunmuştur. Tirmizî bablardan sonra sadece rivayetleri nakletmekle yetinmiştir. İçerik açısından da Kaffâl, *Delâ'ilü'n-nübüvve* adlı eserinde peygamberlik özelliklerini detaylı şekilde ele aldığı için *Şemâ'il*'inde bu konuları tekrarlamaktan kaçınmış ve doğrudan beşerî özelliklere odaklanmıştır. Buna karşılık, Tirmizî'nin eseri, konuların kapsamı açısından daha geniş bir yelpaze sunarken, Kaffâl'ın eseri daha dar kapsamlı olmakla birlikte konuları daha detaylı işlemiştir.

Aktarım yöntemleri açısından, Tirmizî sadece "haddesenâ" sîgasını kullanırken Kaffâl hem "haddesenâ" hem "ahberenâ" ve bunların kısaltılmış formlarını tercih etmiştir. Her iki müellif genelde senedli nakiller yapmış ancak Kaffâl bazen senedleri rivayetlerin ardından zikretmiştir. Ayrıca, bölümlerdeki rivayetlerin dağılımı açısından farklılıklar bulunmaktadır. Kaffâl, bazı bölümlerde onlarca rivayet sunarken, bazılarında az sayıda rivayet aktarmış ve kimi durumlarda yeni rivayetler yerine daha önce naklettiklerine atıfta bulunarak ilgili kısımları tekrar etmiştir.

Bu farklılıkların yanı sıra, Kaffâl ve Tirmizî'nin şemâilleri arasında dikkate değer benzerlikler de vardır. Her iki müellifin eserleri ala'l-ebvâb esasına göre düzenlenmiş ve her iki eserde de sıhhat durumu farklılık arz eden rivayetlere yer verilmiştir. Ayrıca her iki eser de rivayetlerin sıhhat derecesine yer vermemiştir. Kaffâl'ın, Tirmizî'nin *Şemâ'il*'i ile olan bağlantısı, yalnızca içerik olarak benzerliklerle sınırlı kalmayıp, coğrafi ve râvî zincirleri bakımından da dikkat çekicidir. Bu bağ, Kaffâl'ın hocası ve hemşerisi olan Heysem b. Küleyb eş-Şâşî (öl. 335/946) aracılığıyla kurulmuştur.^[81] Kaffâl, Heysem vasıtasıyla Tirmizî'den otuz iki rivayet aktarmış ve ayrıca iki rivayeti

[79] Kaffâl, *Şemâ'il*, 61-62.

[80] bk. Oğuzay, *Şemâil Literatürünün Muhtevası ve Değişimi*, 14.

[81] Geniş bilgi için bk. Ayşe Nur Yamanus, "Mâverâünnehirli Muhaddis Heysem b. Küleyb eş-Şâşî ve el-Müsne'd Adlı Eserinin Hadis Tarihindeki Yayılmı", *HADITH* 12 (Temmuz 2024), 42-66.

doğrudan “Kale Ebû İsa” ifadesiyle nakletmiştir. Bu rivayetlerin birinde “ahberenâ Heysem”,^[82] diğerinde ise “ahberenâ Kâsım” ifadelerini kullanarak muallak durumunu ortadan kaldırmıştır.^[83] Bu da Kaffâl'in Tirmizî ile olan râvî bağlantısının iki farklı hoca üzerinden gerçekleştiğini, ancak Heysem'i öncelikli kaynak olarak kabul ettiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Kaffâl'in *Şemâ'il* eseri, bazı yönlerden Tirmizî'nin eserine benzese de hem yöntem hem de içerik açısından Tirmizî'nin eserinden belirgin bir şekilde farklılık göstermektedir. Kaffâl'in detaylı ve yorumlayıcı yaklaşımı, esere özgün bir kimlik kazandırmıştır. Çalışmamızda tespit edebildiğimiz kadarıyla Kaffâl'in eseri, Tirmizî'nin eserinden sonra kaleme alınan ikinci şemâil eseridir ve daha dar bir alanda tanınmıştır. Bu sebeple kendisinden sonra yazılan şemâil literatürüne herhangi bir katkı sağlayamamıştır.

6. *Şemâ'ilü'n-Nübüvve'nin Muhteva Değerlendirmesi*

Bu bölümde, önceki bölümde yapılan başlıklandırma esas alınarak eserin genel içeriği değerlendirilecektir. Her ne kadar eserdeki tüm alt başlıklar ele alınmasa da genel temalar ve ana konular yansıtılmaya çalışılacak ve bu başlıklar ışığında eserin içeriği hakkında bir değerlendirme yapılacaktır.

6. 1. Resûlullah'ın Hayatındaki Önemli Noktalar

Bu başlık altında, Kaffâl eş-Şâfi, sırasıyla Resûlullah'ın nesebi, doğumu, vefatı, peygamberliğe başlama yaşı ve süresi gibi konuları ele almıştır.

Kaffâl, Resûlullah'ın soyu hakkında nesep âlimlerinin ve ilim ehlinin ittifak ettiği bilgilere göre, onun Kureyş kabilesine, ardından Mudar'a ve Ma'd b. Adnân'a kadar uzanan bir soyunun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in kimliği hakkında sorulan sorulara verdiği cevaplar ve kendisini tanıttığı beş rivayeti aktarmıştır.^[84] Bu rivayetlerden üçü *merfû* olup birlikte tarihî veriler ve şiirler de kullanılarak Hz. Peygamber'in nesebi, Hz. Âdem'e kadar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.^[85]

Kaffâl, Hz. Peygamber'in doğumuyla ilgili olarak İbn Abbâs'tan aktarılan “Fil günü doğmuştur” rivayetine yer vermiş ve bu bilginin doğru olmadığını, “Fil yılı doğmuştur” şeklindeki rivayetin Yahyâ b. Ma'în'den gelen senedle doğrulandığını belirtmiştir. Ayrıca, Resûlullah'ın pazartesi günü doğduğunu, salı günü vefat ettiğini ve çarşamba günü defnedildiğini ifade eden rivayetlere yer verilmiş, perşembe günü doğduğuna dair rivayetin ise yanlış olduğu vurgulanmıştır. Konunun sonunda, dağınık bir şekilde aktarılan bilgileri toparlamak amacıyla İbn İshâk'a atıfta bulunularak, Resûlullah'ın fil yılı Rebiülevvel ayının on ikinci günü pazartesi günü doğduğuna dair bilgi aktarılmıştır.^[86]

Resûlullah'ın peygamberliğe başladığı yaş, bir pazartesi günü kırk yaşında olduğu, şeklinde aktarılmıştır. Mekke'de on üç yıl kaldıktan sonra hicret etmesi kendisine emredilmiş ve altmış üç yaşında, saç ve sakalı beyazlamadan vefat etmiştir. Fil olayının on beşinci yılında Ukaz panayırının yapıldığı ve yirmi beşinci yılında Kâbe'nin inşa edildiği belirtilmiştir.^[87] Bu bilgilerin yanı sıra dağınık rivayetlerden derlediğimiz bazı bilgilerde farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in kırk üç yaşında peygamber olduğu ve Mekke ile Medine'de her

[82] Kaffâl, *Şemâ'il*, 152, 155.

[83] Kaffâl, *Şemâ'il*, 158.

[84] Kaffâl, *Şemâ'il*, 86.

[85] Kaffâl, *Şemâ'il*, 87-97.

[86] Kaffâl, *Şemâ'il*, 98-101.

[87] Kaffâl, *Şemâ'il*, 102-104.

birinde onar yıl tebliğde bulunduğu ifade edilmektedir.^[88] Bu farklı rivayetler, çeşitli tariklerle gelen bilgiler doğrultusunda tashih edilmiştir.

Kaffâl, Resûlullah'ın Mekke ve Medine'de geçirdiği sürelerle ilgili ara başlıklar oluşturmuştur. Rivayetler, Resûlullah'ın (s.a.s.) Medine'de on yıl kaldığı konusunda genel bir görüş birliği sağlanmıştır. Ancak bazı rivayetlerde, onun Medine'de dokuz yıl, on bir ay ve yirmi iki gün kaldığı, pazartesi günü vefat ettiği belirtilmiştir.^[89]

Kaffâl, Resûlullah'ın Mekke'deki risâlet süresi hakkında 10, 13 veya 15 yıl olduğuna dair farklı rivayetler aktarmıştır. Bu rivayetlerin ardından Vâkıdî (öl. 207/823) ve diğer tarihçilerin görüşlerine de yer vermiştir. Kaffâl, bu farklılıkların nedenlerini tartışmış ve Mekke'de 13 yıl boyunca kaldığı görüşünün daha sağlam olduğunu belirtmiştir. 10 yıl kaldığını söyleyenlerin ise Cebraîl'in (a.s.) Resûlullah'a geldiği zamandan itibaren saydığını öne sürdüğünü ifade etmiştir. Ayrıca, konuya ilişkin bazı şiirlere yer vermiş, tüm bu açıklamaların Hz. Peygamber'in peygamber olduktan ve insanları imana davet ettikten sonra 10 küsur yıl Mekke'de kaldığını, "10 küsur yıl" ifadesinin hem 13 hem de 15 yıl anlamına gelebileceğini belirtmiştir.^[90] Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Kaffâl, yalnızca rivayetleri kaydetmekle kalmamış, aynı zamanda tarihi veriler ve şiirlerle bilginin netleşmesini sağlamış ve ihtimal dâhilindeki yorumları da ele almıştır.

Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili Kaffâl, başlangıçta, "Bu konudaki haberler ihtilâflıdır; ancak Resûlullah'ın vefat ettiğinde 63 yaşında olduğunu söyleyenlerin görüşü en sağlam olandır" şeklinde bir kanaat ifade etmiştir. Ardından bu meseleye dair rivayetleri kaydetmiştir.^[91] Rivayetlere göre, Resûlullah, Veda Haccı dönüşünde Safer ayında hastalanmış ve hastalığı ilerleyince Hz. Ebû Bekir'in sahabîlere namaz kıldırmasını istemiştir. Rabiülevvel ayının pazartesi günü, güneşin tepeye ulaşmasından hemen sonra, Hz. Ayşe'nin kucığında vefat etmiştir.^[92] Eserde, öncelikle Resûlullah'ın 63 yaşında vefat ettiğine dair rivayetler aktarılmış, ardından 65, 60, 61 ve 62 yaşlarında vefat ettiğine dair rivayetler sunulmuştur. Resûlullah'ın pazartesi günü vefat ettiği hususunda ihtilaf bulunmamaktadır. Defnedildiği günün salı olduğu belirtilmiş ancak bu işlemin gündüz mü yoksa akşam mı gerçekleştiğine dair farklı nakiller kaydedilmiştir.

Kaffâl, Resûlullah'ın (s.a.s.) hayatındaki önemli olayları ele alırken, özellikle nesebi, doğumu, peygamberlik görevi ve vefatı üzerine yoğunlaşmıştır. Resûlullah'ın soyu, Kureyş kabilesinden başlayarak Hz. Âdem'e kadar detaylı bir şekilde incelenmiş ve bu konuda çeşitli rivayetler sunulmuştur. Doğumuyla ilgili rivayetlerde, Resûlullah'ın Fil yılı Rebiülevvel ayının 12. günü pazartesi günü doğduğu vurgulanmıştır. Peygamberlik görevi, 40 yaşında başladığı ve Mekke'de 13 yıl, Medine'de ise 10 yıl süren bir süreç olarak aktarılmıştır. Resûlullah'ın 63 yaşında vefat ettiği konusunda genel bir görüş birliği vardır ancak vefat yaşı ve vefat günüyle ilgili farklı rivayetler de mevcuttur.

Kaffâl, ele aldığı konularda önce kendi kanaatini belirtip, ardından rivayetleri sıralama yolunu tercih etmiştir. Rivayetlerin sıhhat derecesine değinmeden, genel kabul görmüş sağlam bilgiyi esas aldığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in soyunun Kureyş kabilesine ve ondan önceki Mudar

[88] *Sahîhayn*'de tahrîc edilen ve *Şemâ'il-i Tirmizî*'nin ilk hadisi olarak zikredilen rivayette Resûlullah şu şekilde tasvir edilmiştir: "O ne aşırı uzun, ne de kısa boyluydu. Cilt rengi süt gibi bembeyaz değil, karayağız da değildi. Saçları ne kısa kıvrıkcık, ne de düz uzun saçlıydı. Kırk yaşını doldurduğunda Allah O'nu peygamber olarak göndermişti. Peygamberlik döneminde *on yıl Mekke'de, on yıl da Medine'de ikamet* etti. Vefat ettiğinde, başında ve sakalında yirmi tel beyaz saç bulunmuyordu." Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaîh*, thk. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422), "Menâkıb", 23; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmi'u's-Şaîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Bejrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "Fedâil", 113.

[89] Kaffâl, *Şemâ'il*, 113.

[90] Kaffâl, *Şemâ'il*, 110-112.

[91] Kaffâl, *Şemâ'il*, 114.

[92] Kaffâl, *Şemâ'il*, 119-120.

ile Ma'd b. Adnân'a kadar uzandığına dikkat çekilmiştir. Doğum tarihi, Fil yılı Rebiülevvel ayının on ikisi olarak belirtilmiş, bu tarihin vahyin başladığı ve vefat ettiği günle aynı olması vurgulanmıştır. Mekke'deki tebliğ süresi için farklı yıllar zikredilmiş, 13 yıl olduğu görüşü en kuvvetli olarak kabul edilmiştir. Vefat yaşı konusunda 63 yıl genel kabul görse de, 65 yıl olduğu rivayetleri de mevcuttur. Pazartesi günü vefat ettiği hususunda ittifak varken, defnedildiği gün konusunda farklı görüşler ileri sürülmüş, salı akşamı defnedildiği en kuvvetli ihtimal olarak öne çıkmıştır.

6. 2. Resûlullah'ın Fizikî Özellikleri

Bu başlık altında, Kaffâl eş-Şâî, Resûlullah'ın fizikî özelliklerini baştan ayağa ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Kaffâl, bu bölüme girişte, Resûlullah'ın fizikî özelliklerine dair rivayetlerin sıfat çeşitliliği açısından farklılık gösterdiğini vurgulamış; en fazla sıfat içeren rivayetleri öne çıkararak, ardından daha az detaylı olanları ele almayı tercih ettiğini belirtmiştir. Böylece, izlediği yöntemi açıklamış ve okuyucuya rehberlik etmiştir.^[93]

Bu bölüm, Ali b. Ebî Tâlib'in (r.a.) Resûlullah'ın detaylı tarifi içeren bir rivayetle başlanmıştır. Rivayette, Hz. Peygamber'in boyu, başı, ten rengi, saç, sakal, vücuttaki kıllar, kemik ve omuz yapısı, yürüyüşü gibi fiziksel özellikleri ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Daha sonra gelen rivayetlerde, "boyu ne uzun ne kısa, başı ve sakalı geniş, kızıl çizgili, uzun saçlı" gibi genel tasvirler yapılmıştır. Yürüyüşü ise "yüksek makamdan aşağıya iner gibi önüne eğilerek" şeklinde betimlenmiştir.^[94] Devam eden rivayetlerde göz rengi, dudak yapısı, boyun yapısı ve diğer uzuvlar hakkında geniş bilgiler verilmiş, "ondan daha önce ve daha sonra böyle bir şey görmedim" vurgusu yapılmıştır.^[95] Ayrıca, "omuzlarının arasında peygamberlik mührü vardır" bilgisi eklenmiştir. Bu rivayetlerin ardından Kaffâl, diğer vasıfları başlıklar altında ele almak üzere burada detaylandırmadığını belirtmiştir.^[96]

Kaffâl, Tirmizî'ye atıfta bulunarak rivayetlerdeki bazı hususları açıklamış ve ardından Vâkıdî'den Hz. Ali'nin Yemen'e gönderildiğinde bir Yahudi hahamın "Bize Ebü'l-Kasım'ı anlat" şeklindeki isteği üzerine naklettiği uzun rivayeti zikretmiştir.^[97]

Hz. Ali'nin rivayetlerinden sonra Ebû Ümâme (öl. 86/705) ve *Şemâil-i Tirmizî*'nin beşinci rivayeti olan Hasan b. Ali'nin dayım dediği Hind b. Ebî Hâle'den (öl. 36/656) (Hz. Peygamber'in üvey oğlu Hz. Hatice'nin ilk kocasından olan)^[98] aktardığı rivayet ile konu sonlandırılmıştır.^[99]

Senedi *zayıf* olarak belirtilen bu rivayet ile konun teferruatlı bir şekilde toplandığı ve bir anlamda özetlendiğini de söylenebilir. Vâkıdî'nin Hz. Ali'ye nispet ederek naklettiği rivayetin bir benzerini (نحو هذا الخبر) Ebû Ümâme'den sonrasında da Hind b. Ebî Hâle'ye nispet edilen haberi nakletmiştir.

Bu başlık altında aktarılan yedi haber, Hz. Ali'den *mevkûf* olarak rivayet edilmiştir. Cübeyr b. Mut'im, bazı rivayetleri ona nispet etmeden *maktû'* olarak zikretmiştir. Bu maktû' rivayetler, mevcut haberleri pekiştirmek amacıyla kaydedilmiş ve bir tanesinde sadece sened verilmiştir. Bununla bir anlamda Hz. Ali'den gelen haberlerin kuvvetli olduğu vurgulanmıştır.

"Na't-ı Resûl" ile adlandırılan bu başlıktaki detaylı rivayetlerin çoğu, Hz. Ali'ye nispet edilmiştir. Hz. Ali'nin Allah Resûlü'nün tasvirinde öne çıktığı görülmektedir. Çalışmada, konu netleştirilene

[93] Kaffâl, *Şemâ'il*, 124.

[94] Kaffâl, *Şemâ'il*, 124-126.

[95] Kaffâl, *Şemâ'il*, 127.

[96] Kaffâl, *Şemâ'il*, 129.

[97] Kaffâl, *Şemâ'il*, 129-132.

[98] Hüseyin Algün, "Hind b. Ebû Hâle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/64.

[99] Kaffâl, *Şemâ'il*, 132-135.

kadar rivayet malzemesi kullanılmış, bazen rivayeti güçlendirmek için sadece sened verilmiş ve konu tarihi verilerle desteklenmiştir.

Bir anlamda, mesele gereğinden fazla detaylandırılmış olabilir ve tarih kaynaklarında aktarılan uzun rivayetlerin aktarımına ihtiyaç olmayabilir. Ancak Kaffâl, bu rivayetleri zikretmiş ve her bir uzuv için alt başlıklar oluşturmuştur.

Kaffâl, Hz. Peygamber'in boyu hakkında önceki başlıkta zikredilenlerden farklı rivayetler aktarmıştır. Hz. Ali'den gelen rivayetlerde, "Ne kısa ne de aşırı uzun idi," denirken; Ebû Ümâme, "Erkekler arasında ondan daha uzun olanlar da vardı, ondan daha kısa olanlar da vardı," şeklinde ifade etmiştir. Hasan b. Ali ise "Çok uzun olmamakla birlikte orta boyludan daha uzundu," şeklinde bir tarif yapmıştır. Kaffâl, bu rivayetlerin yanı sıra Ebû Hüreyre, Enes b. Mâlik, Berâ b. Âzib'den ikişer; Câbir b. Abdillâh ve Ebû Tüfeyl'den de birer rivayet aktararak, yukarıda zikredilen boy özelliklerine dair daha fazla detay vermiştir.^[100]

Hz. Peygamber'in ten rengi hakkında farklı sahabîlerden aktarılan çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Hz. Ali (r.a.), Resûlullah'ın ten rengini "Beyaz, kırmızılıkla karışık" ve "Beyaz, kırmızılık içeren" olarak tarif etmiştir. Ebû Ümâme, "Beyaz, kırmızılık üzerinde" olduğunu belirtirken, Hasan b. Ali ise onu "Parlak renkte" olarak nitelemiştir.

Ebû Hüreyre'nin rivayetinde, Resûlullah'ın ten rengi "Çok beyaz" olarak tasvir edilmiştir. Enes b. Mâlik ise onu "Buğday tenli" olarak tanıtmıştır. Kaffâl, *Şaḥîḥayn*'de Enes'ten tahrîc edilen rivayete de atıfta bulunarak, Resûlullah'ın "Parlak bir ten rengine sahip, ne esmer ne de çok beyaz olduğu" şeklinde tarif edildiğini belirtmiştir.^[101]

Ayrıca Berâ'dan gelen rivayette, "Resûlullah (s.a.s.) çok beyaz tenliydi," şeklinde belirtilmiştir. Ebû Hüreyre'nin bir diğer rivayetinde ise "Resûlullah beyazdı, sanki gümüşten yapılmış gibiydi" ve "İnsanların en güzel ten rengine sahip olanıydı" ifadeleri yer almıştır.^[102]

Kaffâl, Resûlullah'ın saçlarının tarifi konusunda farklı rivayetler aktarmıştır. Hz. Âişe, "Resûlullah'ın saçları, ne omuzlarına dökülecek kadar uzun ne de kulak memesini geçmeyecek kadar kısaydı" şeklinde tarif etmiştir. Enes b. Mâlik ise "Saçı ne tamamen kıvrıkcık ne de dümdüzdü, dalgalıydı ve kulakları ile omuzları arasına kadar uzanıyordu," şeklinde bir tarif sunmuştur. Ayrıca farklı dönemlerde aktarıldığı anlaşılan, birbirine benzer başka rivayetler de bulunmaktadır.^[103]

Enes b. Mâlik'in "Allah onu beyaz saçlarla şereflendirmedi" ifadesini Kaffâl şu şekilde değerlendirmiştir: Resûlullah'ın saçları, beyazlamayı gerektirecek kadar beyazlaşmamıştır ve bu görüş birçok rivayetle desteklenmiştir.^[104] Kaffâl, ayrıca Resûlullah'ın saç ve sakallarının boyanıp boyanmadığı, beyaz telciklerin sayısı ve yerleri ile ilgili toplam 44 rivayet sunmuştur. Yapılan değerlendirmede, doğru görüşün Peygamberimizin saç ve sakallarını boyamadığı yönünde olduğu belirtilmiştir. Ancak bazı beyaz telciklerin mevcut olabileceği veya zamanla boyanın renginin değişmiş olabileceği kabul edilebilir. Rivayetlerin, gözlemcilerin gördüklerine göre farklılık gösterebileceği ve Peygamberimizin hoş kokulu maddeler kullanarak vücut kokusunu değiştirmiş olması durumunda saç veya sakalda sarımsı bir renk oluşması da mümkündür. Bunun da göreni saç veya sakalın boyalı olduğu izlenimine götürebileceği ifade edilmiştir.^[105]

Kaffâl, Resûlullah'ın başıyla ilgili olarak Hz. Ali'den gelen "Başı büyük ve geniş" rivayetini nakletmiştir. Yüzü hakkında ise Ümmü Mâbed'den şu rivayeti aktarmıştır: "Görünüşü güzel, yüzü

[100] Kaffâl, *Şemâ'il*, 136-139.

[101] Buhârî, "Menâkıb", 23; Müslim, "Fedâil", 113.

[102] Kaffâl, *Şemâ'il*, 140-141.

[103] Kaffâl, *Şemâ'il*, 143-145.

[104] Kaffâl, *Şemâ'il*, 147.

[105] Kaffâl, *Şemâ'il*, 165.

aydınlık ve güzel bir fiziksel yapıya sahipti.” Kaffâl, Hz. Ali'nin rivayetini daha önce aktardığı için yalnızca ilgili kısmı almış ve aynı şekilde *Delâ'il* adlı kitabında Ümmü Mamed'den bu rivayeti aktardığını belirtmiştir.^[106]

Kaffâl, Resûlullah'ın diğer uzuvları (alın, kaşlar, gözler, burun, ağız, dişler, hoş kokusu, yanaklar, kulaklar, sakal, boyun, göğüs, karın, eller, omuzlar, köprücük kemikleri, sırt, koltuk altları, bacaklar, ayaklar ve genel görünüşü) ile ilgili başlıklarda, daha önce Hz. Ali, Ümmü Mamed, Enes b. Mâlik ve Hind b. Ebî Hâle'den aktarılan rivayetlerin ilgili kısımlarını hatırlatmıştır. Ayrıca, bazı noktalarda *Delâ'il* adlı kitabına göndermede bulunmuş ve bunlarla birlikte bu bölümlerde toplamda 52 haber zikretmiştir.^[107]

Kaffâl eş-Şâfi'nin, Hz. Peygamber'in fiziksel özelliklerini detaylı bir şekilde ele aldığı bu bölüm, rivayetlerin sıfat çeşitliliğini göz önünde bulundurarak sistematik bir yaklaşım sergilemektedir. Kaffâl, en ayrıntılı rivayetlere öncelik vererek okuyucunun daha kapsamlı bir anlayışa sahip olmasını sağlamış, ardından daha genel tasvirlerle yer vermiştir. Bu yaklaşım, konunun derinlemesine ele alınmasını ve rivayetlerin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bölüm, Hz. Ali, Ebû Ümâme ve Hind b. Ebî Hâle gibi çeşitli kaynaklardan gelen rivayetleri içermekte ve her bir özelliğin farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Saç ve sakalların beyazlamasıyla ilgili detaylar da dâhil olmak üzere, tüm fiziksel vasıfların kapsamlı bir şekilde sunulması, Kaffâl'ın konuyu ne denli titizlikle incelediğini ve rivayetleri dikkatle değerlendirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte detayların okuyucuya geniş bir perspektif sunduğu kadar, bu fazla detay bazen konunun anlaşılma durumunu zorlaştırmıştır.

6. 3. Resûlullah'ın Giyim ve Kişisel Bakımı

Bu başlık altında Kaffâl, Resûlullah'ın giyim tarzı, terlikleri, yüzükleri, güzel koku kullanımı, misvak kullanımı, saç tarama ve bıyık kesme şekli gibi konuları on dört başlık halinde ele almıştır.

Kaffâl, giyim adabı ile ilgili başlık altında otuz sekiz rivayet kaydetmiştir. Bu rivayetlerde, Resûlullah'ın keten, pamuk ve yün giysiler giydiği, en sevdiği giysinin gömlek olduğu, abdest aldıktan sonra kurulamak için sarı bir bez parçası kullandığı, safranla boyanmış iki giysisi olduğu ve siyah bir sarık sardığı belirtilmiştir. Ayrıca, bir elbise giydiğinde önce sağ tarafını giydiği; abdest alırken, saçını tararken ve terlik giyerken sağ taraftan başladığı, yeni bir elbise giydiğinde cuma gününü tercih ettiği nakledilmiştir. Bu rivayetlerden, Allah Resûlü'nün farklı tarz ve renklerde giysiler kullandığı ve giyinirken de sağdan başladığı anlaşılmaktadır.^[108]

Terlik ile ilgili rivayetlere bakıldığında, Resûlullah'ın iki tabanı inceltilmiş terlik giydiği, bir terlikte iki bağcık olduğu, terlikleriyle namaz kıldığı ve (Mekke) Fetih sabahı namazda ise terliklerini çıkarıp sol tarafına koyduğu şeklinde sekiz rivayet nakledilmiştir.^[109]

Kaffâl, Resûlullah'ın mühür olarak kullandığı yüzüğü hakkında kırk bir rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber, üzerinde “Muhammed Resûlullah (محمد رسول الله)” yazılı bir gümüş yüzük yaptırmış ve bu yüzüğü genellikle sağ eline takmıştır. Rivayetler arasında, Resûlullah'ın ilk dönemlerde altın yüzük taktığı ancak bir süre sonra bunu bıraktığı da belirtilmiştir.^[110] Ayrıca, sol eline yüzük taktığına dair rivayetler de bulunmaktadır; bu durumda,

[106] Kaffâl, *Şemâ'il*, 166-167.

[107] Kaffâl, *Şemâ'il*, 168-207.

[108] Kaffâl, *Şemâ'il*, 231-238.

[109] Kaffâl, *Şemâ'il*, 227-229.

[110] bk. İbrahim Saylan, “İpek ve Altının Erkeklerle Haram Olmasının Vurûd Ortamı Açısından Değerlendirilmesi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/2 (2019), 88-96.

helaya girerken yüzüğün ya çıkarıldığı ya da sağ ele takıldığı ifade edilmiştir.^[111] Kaffâl, bu konuda doğrudan bir değerlendirme yapmasa da aktardığı rivayetlerin sıralaması ve sayısı onun tercihinin yansıtmaktadır.

Kaffâl, Resûlullah'ın başına, sakalına ve bıyıklarına özellikle misk olmak üzere çeşitli kokular sürdüğünü, ayrıca kendisine sunulan güzel kokuları geri çevirmediğini aktardığı rivayetlerle vurgulamıştır.^[112]

Kaffâl, boya kullanımı ile ilgili rivayetlerde, Resûlullah'ın en sevdiği rengin yeşil olduğunun, başka bir rivayette ise sarı olduğunun ve sakalını sarıya boyadığının nakledildiğini belirtmiştir. Bu rivayetleri değerlendirirken, "Resûlullah'ın boya tercihlerinin farklı olması, boyanan şeylerin türlerine bağlı olabilir. İnsan, bazı nesnelerde yeşil, bazılarında ise sarıyı tercih edebilir," diyerek Resûlullah'ın farklı durumlara göre farklı renkler seçmiş olabileceğini ifade etmiştir.^[113]

Kaffâl, Resûlullah'ın temizlik ve kişisel bakım konusundaki uygulamalarını ve teşviklerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Rivayetlerde, Resûl-i Ekrem'in diş temizliği için misvak kullandığı, bıyıklarını kısalttığı, gözlere sürme (kuhl) uygulamasını teşvik ettiği, hacamat (kan aldırma) yaptırdığı ve ayna kullanımı konusunda tavsiyelerde bulunduğu belirtilmiştir.^[114]

Kaffâl, Resûlullah'ın giyim ve kişisel bakım alışkanlıklarını detaylı bir şekilde inceleyerek bu konudaki rivayetleri sistematik bir şekilde sunmuştur. Giyim adabı bölümünde, Resûlullah'ın tercih ettiği giysi türleri ve renkleri hakkında bilgi verirken, giyinme alışkanlıklarını da vurgulamıştır. Terlikler ve yüzükler hakkındaki rivayetler, Resûlullah'ın hem günlük hem de dini yaşamında nasıl bir pratik sergilediğini ortaya koymaktadır. Özellikle yüzük kullanımına dair rivayetlerin sayısı, Kaffâl'ın bu konudaki titizliğini ve Peygamber Efendimizin tercihlerini yansıtmaya amacını gözler önüne sermektedir. Kokular, boya kullanımı ve temizlik uygulamaları ise Resûlullah'ın kişisel bakımında dikkat ettiği ayrıntıları ve bu konudaki teşviklerini yansıtmaktadır. Kaffâl'ın rivayetleri sıralarken yaptığı yorumlar, özellikle renk tercihleri konusunda, Resûlullah'ın farklı durumlara göre değişkenlik gösteren tercihlerine işaret etmektedir. Bu kapsamlı inceleme, Resûlullah'ın kişisel bakım alışkanlıklarının derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamakta ve dönemin sosyal ve kültürel bağlamını daha iyi kavramamıza yardımcı olmaktadır.

6. 4. Resûlullah'ın Ev Eşyaları

Bu bölümde Kaffâl, Resûlullah'ın dönemindeki kullandığı yatakları, döşekleri, ev araç-gereçleri; resim veya figür içeren eşyalar ve üzerinde namaz kılınan eşyalar şeklinde ayrı başlıklarda ele almıştır.

Kaffâl, Resûlullah'ın yatak ve ev eşyalarıyla ilgili olarak sade bir yaşam tarzını vurgulayan rivayetlere yer vermiştir. Bu rivayetlere göre, Resûl-i Ekrem'in yatağı ve yastığı lifle doldurulmuş deriden yapılmıştır. Ashabı ona daha konforlu yataklar önerse de Resûlullah bu teklifleri reddederek sadeliği ve mütevazılığı tercih etmiştir.^[115]

Kaffâl, ev eşyaları bölümünde "Resim ve Heykel" adlı başlıkta, yasaklı olan eşyaların neler olabileceğine işaret etmiştir. Bu başlık altında, Hz. Âişe validemizin kuş resimli bir perde yaptığından, Resûlullah'ın eve geldiğinde bu perdeleri hoş görmediğinden ve perdelerdeki kuşların başının kesilerek başka işlerde kullanılmasını istediğinden bahseden rivayetlere yer vermiştir.^[116]

[111] Kaffâl, *Şemâ'il*, 239-255.

[112] Kaffâl, *Şemâ'il*, 256-264.

[113] Kaffâl, *Şemâ'il*, 266.

[114] Kaffâl, *Şemâ'il*, 267-285.

[115] Kaffâl, *Şemâ'il*, 286-292.

[116] Kaffâl, *Şemâ'il*, 293-297.

Bu rivayetler, Resûlullah'ın resim ve heykellerle ilgili sınırlamalara dikkat ettiğini ve bu tür eşyaların görünür bir alanda kullanımına karşı çıktığını göstermektedir.

Kaffâl, "Resûlullah'ın Üzerinde Namaz Kıldığı Eşyalar" başlığı altında, Resûlullah'ın namaz sırasında halı, hasır (yatak) ve derisi işlenmiş kürk gibi eşyaları kullandığını belirtmiştir.^[117]

Kaffâl, "Resûlullah'ın Kullandığı Ev Eşyaları" başlığında, Resûlullah'ın bakır leğende abdest aldığı, su içmek için cam bardak kullandığı hem abdeste hem de su içiminde kullanılan ve üzerinde bakır kaplama olan bir kupasının bulunduğunu belirten rivayetleri aktarmıştır.^[118]

Bu bölüm, Resûlullah'ın ev eşyalarına dair sade ve mütevazı bir yaşam tarzını yansıtır. Kaffâl, rivayetlerle Resûlullah'ın yatak ve döşeklerdeki sadeliğini, resim ve heykellere karşı duyduğu hassasiyeti ve namaz sırasında kullanılan eşyaları detaylandırır. Rivayetleri doğrudan sunarak, Resûlullah'ın eşyalarındaki tevazusunu ve dönemin şartlarına uygun yaşam tarzını etkili bir şekilde ortaya koyar.

6. 5. Yeme ve İçme Adabı

Bu bölümde, Resûlullah'ın tükettiği yiyecek çeşitleri -meyveler, baklagiller ve zencefil- ile genel yeme içme adabı; içtiği içecekler, içme sırasında üflemeyle dair kurallar ve nebiz (yasak) içecekler ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

Kaffâl, "Yeme Adabı" başlığında, öncelikle yiyeceklerle ilgili genel rivayetleri sunmuş ve Resûlullah'ın en sevdiği, tercih ettiği ve hoş görmediği yiyecekleri belirtmiştir. Rivayetlerden, Resûlullah'ın en çok sevdiği yiyeceklerin balkabağı, et, kabakla pişirilmiş et, hubera kuşu, tatlı ve bal gibi gıdalar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hastalar için telbîne ve harise yemeğini tavsiye ettiği, keler ve çekirge hakkında ise "ne yerim ne de haram kılarım" dediği aktarılmıştır. Sahabîler, Resûlullah'ın yiyecek tercihlerini yakından takip etmiş ve onun sevdiği şeyleri sevmiş, sevmediği şeylerden ise kaçınmıştır.^[119] Bu durum, beşerî bir özellik olmasına rağmen Resûlullah'ın beslenme alışkanlıklarının toplumsal beslenme alışkanlıklarını etkilemedeki önemli rolünü göstermektedir.

Meyveler bölümünde, Resûlullah'ın en çok severek tükettiği meyvenin taze hurma olduğu, ayrıca taze hurmayı karpuz, kavun, salatalık ve süt gibi diğer yiyeceklerle birlikte yediği belirtilmiştir.^[120]

Baklagiller bölümünde, rivayetlerde Resûlullah'ın koku veren sarımsak, soğan ve pırasanın mescide giderken yenilmemesi gerektiğini, eğer yenilecekse bunların pişirilerek tüketilmesini önerdiği belirtilmiştir. Ayrıca, Resûl-i Ekrem'in vefatından bir hafta önce pişirilmiş soğan yediği bildirilmiştir.^[121]

Zencefil bölümünde, sadece bir rivayet aktarılmıştır. Bu rivayette, Rum Kralı'nın Resûlullah'a gönderdiği hediyeler arasında bir kavanoz zencefil bulunduğu ve onun bu zencefili sahabîlere parça parça dağıttığı aktarılmıştır.^[122]

Eserde yemek adabı, oldukça geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu başlık altındaki rivayetlerde, Resûlullah'a bir yemek getirildiğinde iştahı varsa yediği, yoksa bıraktığı fakat olumsuz bir değerlendirmede bulunmadığı açıklanmıştır. Resûlullah'ın yemeğe başlarken besmele çektiği, yemeği kendisine en yakın yerden yediği, üç parmağıyla yediği ve yemekten sonra dua ettiği

[117] Kaffâl, *Şemâ'il*, 298.

[118] Kaffâl, *Şemâ'il*, 299-303.

[119] Kaffâl, *Şemâ'il*, 299-318.

[120] Kaffâl, *Şemâ'il*, 318-326.

[121] Kaffâl, *Şemâ'il*, 327-329.

[122] Kaffâl, *Şemâ'il*, 330.

rivayet edilmiştir. Ayrıca, yaslanarak yemek yenilmemesi ve dişlerle kesilebilecek bir et yeniliyorsa bıçağın kullanılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu çerçevede, “Yalnızca helal olanı yiye ve yalnızca iyi işleri yapın” şeklinde bir ilkeye atıfta bulunulmuştur.^[123]

Kaffâl, konunun sonunda Hz. Aişe’den “Acemler eti bıçakla keserler; siz eti ısırarak yiye çünkü bu daha sağlıklı ve lezzetlidir.” rivayeti aktardıktan sonra, şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Bazen et sert olabilir ve ısırarak yemek dişlere zarar verebilir; bu durumda bıçakla kesmek gerekebilir. Nebî’nin (s.a.s) böyle bir durumda bıçak kullanmış olması, bu mazeretle açıklanabilir. Ayrıca, onun bu fiili, etin ısırılarak yenmesi emrinin zorunlu olmadığını göstermek için de yapılmış olabilir. Zira Resûlullah öğretici olarak gönderilmiştir. Aynı şekilde, Resûlullah’ın Kâbe’yi tavaf ederken binek kullandığı rivayet edilir, oysa yürüyerek tavaf etmek daha faziletlidir ancak binek ile yapılması, zorunluluk hâlinde bunun caiz olduğuna işaret eder.”^[124] Kaffâl’ın bu açıklamasının “ihtilâfu’l-hadîs” kapsamında olup değerli olduğu kanısındayız. Kaffâl, bu değerlendirmelerle bir anlamda hadislerin farklı durumlar ve bağlamlar içinde esneklikle anlaşılmasının gerekliliğini, Resûlullah’ın uygulamalarına öğretici bir perspektiften bakılmasını ve gerektiğinde esnek yaklaşımların da gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Kaffâl, “İçme Adabı” bölümünde, Resûlullah’ın içme alışkanlıklarını detaylı bir şekilde ele almıştır. Rivayetlere göre, Resûlullah’ın en sevdiği içecekler tatlı ve soğuk olanlardır. Süt içtiğinde ağzını çalkaladığı, şişelerin ağızlarından içmenin yasaklandığı ve suyun oturarak içilmesinin tavsiye edildiği belirtilmiştir. Ancak, Resûlullah’ın zemzemi ayakta içtiği ve daha başka uygulama farklılığı olan haberler de aktarılmıştır.^[125]

Bir önceki bölümde olduğu gibi bu bölümde de Kaffâl tarafından “ihtilâfu’l-hadîs” konusu çerçevesinde birbiriyle zıt anlama gelebilecek rivayetlerin araları cem edilmiştir.^[126] Öyle görünüyor ki Kaffâl tartışmasız olan rivayetleri doğrudan aktarmakla yetinmiştir. Ancak ihtilaflı rivayetlerde ise onun sorunu çözmek için büyük bir gayret sarf ettiği anlaşılmaktadır.

Kaffâl, “İçerken Üfleminin Hoş Karşılanmaması” başlığında, içerken nefes alma, verme ve üfleminin yasaklanmasıyla ilgili yirmi rivayet aktarmış ve bazı noktalarda açıklamalarda bulunmuştur.^[127]

Bu bölümde Kaffâl, Resûlullah’ın yeme ve içme adabını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Resûlullah’ın en sevdiği yiyecekler ve içecekler, yeme ve içme sırasında izlediği adab, belirli yiyecek ve içeceklerle ilgili tavsiyeleri aktarılmıştır. Ayrıca, farklı rivayetlerin yorumlanmasında esneklik gerektiği vurgulanmış, hadislerin bağlamlarına göre anlaşılmasının önemine dikkat çekilmiştir.

6. 6. Devlet İşleri ve Çalışanları

“Devlet İşleri ve Çalışanları” adını verdiğimiz bu bölümde, devletin işleyişi ve onu ayakta tutan unsurlara dair yedi başlığa yer verilmiştir.

Kaffâl, bu konuya başlarken Resûlullah’ın en yüce sultan olarak Allah’a tabi olduğunu vurgulamış ve bu çerçevede işçiler, valiler ve yardımcıları, özellikle de vezirleri zikretmiştir. Bu bağlamda, Resûlullah’ın yardımcılara dair yedi rivayet sunmuştur.^[128] Bu yaklaşım, konunun ele alınış biçimini ve ilgili kişilerin rollerini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

[123] Kaffâl, *Şemâ’il*, 331-347.

[124] Kaffâl, *Şemâ’il*, 348.

[125] Kaffâl, *Şemâ’il*, 349-360.

[126] Kaffâl, *Şemâ’il*, 354-358.

[127] Kaffâl, *Şemâ’il*, 361,362,364.

[128] Kaffâl, *Şemâ’il*, 373-375.

Kaffâl, “Kâtîp” başlığında Hz. Ebû Bekir'in vahiy kâtibi olarak Zeyd b. Sabit'i övdüğü rivayetle başlayarak kâtiplerde bulunması gereken nitelikleri vurgulamıştır. Ayrıca Kaffâl, rivayetlerin ardından “âlimler zikretmiştir” diyerek vahiy kâtipleri ve onların görevleri hakkında geniş bilgiler vermiştir.^[129]

Kaffâl, Resûlullah'ın yüzüğünden (mühür) sorumlu kişinin Mu'aykib olduğuna dair bir rivayet aktarmış, ardından bazı kaynaklarda Resûlullah'ın yüzüğünü Hanzala b. el-Rabi' adlı sahabînin tuttuğuna dair bilgilerin de yer aldığını paylaşmıştır.^[130] Abdullah b. Mesûd, yastık, misvak, temizleme araçlarından sorumlu olduğuna dair bir rivayet kaydetmiştir.^[131]

“Sancak ve Bayrak Taşıyanlar” başlığında, Ali b. Ebî Tâlib'in Sa'd b. Ubâde'nin ve Zübeyr'in savaşlarda sancak taşıdığını belirtilmiştir.^[132]

Kaffâl, “Köleler” başlığında savaş ve normal hayatta köle olanlar ile azat edilenlere dair beş haber aktardıktan sonra Ömer b. Abdülaziz'in, Ebû Bekir b. Hazm'a Resûlullah'ın hizmetinde bulunanları, köle ve cariyelerin isimlerini araştırmasını istediğini belirtmiştir. Kaffâl, bu bölümde hazırlanan listeyi sunmuştur.^[133]

Kaffâl, Resûlullah'ın Allah'a bağlı en yüce sultan olduğunu vurgularken, işçilerin, valilerin, yardımcıların ve özellikle vezirlerin önemine dikkat çekmiştir. Rivayetler aracılığıyla bu kişilerin görev ve rollerine dair örnekler sunmuş, ayrıca vahiy kâtipleri, mühür sorumluları ve sancak taşıyanlar gibi çeşitli görevlerdeki sahabîlerin nitelikleri hakkında bilgi vermiştir. Kölelerin durumu ve azat edilenlere ilişkin detaylı bilgilerin yanı sıra bu kişilerin isimlerinin yer aldığı bir liste de sunulmuştur. Kaffâl, İslam devlet yönetimini ve Resûlullah dönemindeki uygulamaları derinlemesine inceleyerek, dönemin yönetim ve sosyal yapısını anlamak için değerli bilgiler ortaya koymuştur.

6. 7. Savaş Aletleri

“Savaş Aletleri” adını verdiğimiz bölümde, Resûlullah'ın savaşta kullandığı hayvanlar ve eşyalar ayrı başlık altında ele alınmıştır.

Kaffâl, bu bölüme “Silahlar ve Benzeri Araçlar” adını üst başlığı koymuş, ardından “Binekler ve Atlar” alt başlığına yer vermiştir. Bu konuda Enes b. Mâlik'ten Resûlullah'ın “sübha” adında bir atla bahse girdiği ve atı kazanınca da hoşuna gittiğine dair bir rivayet aktarılmıştır.^[134] Sonrasında, Resûlullah'ın satın aldığı veya kendisine farklı dönemlerde hediye edilen el-Lehîf, Lizâz, ez-Zürb, Mürteciz, el-Kesb, Sekb, Ya'sûb isimli atlardan bahsedilmiştir. Kaffâl, bu atların kimlerden hediye edildiğine dair ayrıntılı bilgileri Vâkıdî'den nakletmiştir.^[135] Başlıktan hemen sonra atlarla ilgili bir bölümün yer alması, Resûlullah'ın atlara özel isimler vermesi ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla at hediye edilmesi, o dönemin şartlarında atların ne kadar kıymetli olduğunu göstermektedir.

Kaffâl “Katır ve Eşek” başlığı altında Resûlullah'ın Hüneyn Savaşı'nda gri/beyaz bir katıra bindiğini belirtmiştir. Vâkıdî'nin aktardığına göre, Mukavkıs'ın Resûlullah'a “Düldül” adında bir katır ve “Ufeyr” adında bir eşek hediye ettiğine, bu katırın Müslümanlar arasında ilk olduğu ve

[129] Kaffâl, *Şemâ'il*, 378-379.

[130] Kaffâl, *Şemâ'il*, 381.

[131] Kaffâl, *Şemâ'il*, 382.

[132] Kaffâl, *Şemâ'il*, 385-387.

[133] Kaffâl, *Şemâ'il*, 388-403.

[134] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1421), 20/76; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âşâr*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1415), 5/158.

[135] Kaffâl, *Şemâ'il*, 404-406.

Hız. Muaviye dönemine kadar hayatta kaldığına dair haberlere yer vermiştir. Başka bir rivayette ise Resûlullah'a "Fidda" adında bir katır hediye edildiği, Resûlullah da bu katırı Hız. Ebû Bekir'e hediye ettiği ve "Ya'fûr" adında bir eşiği olduğu anlatılmıştır.^[136] Bu rivayetlerden, katırın savaşta kullanılan bir hayvan olduğu, Müslümanlar arasında sonradan kullanılmaya başlandığı ve yaygın olmadığı anlaşılmaktadır.

Kaffâl, "Deve" başlığında; Resûlullah'ın "Adbâ" adlı devesiyle ilgili, bu deveyi geçen başka bir devenin olmadığı,^[137] Resûlullah'ın bu deve üzerinde insanlara hitap ettiği ve zaman zaman hırçınlık gösteren "Kasvâ" adlı deveden bahseden rivayetlere yer vermiştir.^[138] Kaffâl, Vâkidî'den alıntılar yaparak bu devenin ne zaman ve ne kadara satın alındığı, isimleri (Kasvâ, Ced'â' ve Adbâ') ve yaşı hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Bu bilgilerin ardından Kaffâl, özetle Resûlullah'ın seferlerde bu deveye bindiğini, devenin üç farklı isimle anıldığını ve daha başka sadaka için ayırdığı yirmi kadar süt devesi olduğunu belirtmiştir.^[139] Rivayetlerden, Resûlullah'ın hicrette ve daha başka zamanlarda farklı adlarla anılan devenin aslında aynı deve olduğu ve sadece savaşta değil, hayatın her aşamasında kullanıldığı, devenin bir ulaşım aracı olmanın ötesinde temel bir ekonomik değer taşıdığı anlaşılmaktadır.

Kaffâl, "Kılıç ve Diğer Silahlar" başlığında, Resûlullah'ın savaş aracı olarak kabzası gümüşten olan bir kılıcı bulunduğunu, Bedir Savaşı'na "el-'Adb" adı verilen bir kılıçla katıldığını ve bu kılıcın Sa'd b. Ubâde tarafından "Zâtü'l-Fudûl" adlı zırhla birlikte kendisine gönderildiği nakledilmiştir. Ayrıca, Resûlullah'a Benî Kaynukâ'nın silahlarından "Kala'ya", "Betâr" ve "el-Hatf" adlarında üç kılıç, üç mızrak ve üç yay düştüğü bildirilmiştir. Hız. Peygamber'in yanında kılıç ve kalkanlar olduğu, Mekke'nin fethinde, başında demirden bir miğfer bulunduğu da aktarılmıştır.^[140] Bu anlatımdan, o dönemin temel savaş aletlerinin kılıç, kalkan, zırh, mızrak, yay ve miğfer olduğu anlaşılmaktadır.

Kaffâl, Resûlullah'ın kullandığı hayvan ve eşyaları ayrı ayrı başlıklar altında incelemiş, ardından konunun sonunda Resûlullah'ın kullandığı şeyleri toplu olarak içeren iki rivayeti zikretmiştir.^[141]

"Bayrak" ile ilgili başlıkta, Resûlullah'ın kullandığı bayrağın "siyah" olduğuna dair altı rivayet aktarılmıştır. Berâ b. Âzib, Resûlullah'ın bayrağının kare şeklinde siyah desenli bir kumaş (nimre) olduğunu nakletmiştir. Ayrıca, Ensar'ın bayrağının "sarı" olduğu belirtilmiştir.^[142]

"Sancak" başlığında, Resûlullah'ın Mekke'nin fethi sırasında "beyaz" bir sancak kullandığına dair birkaç rivayet zikredilmiş, bir rivayette de sancağın üzerinde "Muhammed Resûlullah" yazısı yer aldığı ifade edilmiştir.^[143]

"Sultan'ın Bazı Araçları" başlığında Hız. Peygamber'in (s.a.s.) bir lider olarak kullandığı minber, asa, yay gibi hükümet otoritesinin ve liderliğin sembollerine atıfta bulunulmuştur. Aktarılan rivayetlerde bu araçların İslam geleneğindeki yeri ve peygamberlerin hayatlarındaki anlamları üzerinde durulmuştur.^[144]

"Çadır" başlığında, Resûlullah'ın Tebük Seferi'nde bir çadırdaki bulunduğu ve itikâf için mescid içinde hurma dallarından yapılmış bir çadıra girdiği rivayet edilmiştir. Ayrıca, kırmızı ve Türk

[136] Kaffâl, *Şemâ'il*, 407-408.

[137] Resûlullah'ın "Adba" adlı devesinin hiçbir zaman yarışı kaybetmediği, Ancak bir gün bir bedevi, devesiyle onu geçtiği, bu durum sahâbileri üzdüğü, bunun üzerine Resûlullah'ın "Dünyâdan yükselen her bir şeyi muhakkak aşağıya koyması Allah üzerinde bir haktır" dediği *merfû* rivayet nakledilmiştir. Buhârî, "Cihâd", 59; "Rikâk", 38.

[138] Buhârî, "Cihâd", 59.

[139] Kaffâl, *Şemâ'il*, 410-411.

[140] Kaffâl, *Şemâ'il*, 412-419.

[141] Kaffâl, *Şemâ'il*, 420-421.

[142] Kaffâl, *Şemâ'il*, 422-424.

[143] Kaffâl, *Şemâ'il*, 425-426.

[144] Kaffâl, *Şemâ'il*, 429-431.

tarzı (قبة تركية)^[145] çadırlardan da bahsedilmiştir.^[146] Bu bilgilerden, Resûlullah'ın farklı zamanlarda farklı özellikte çadırlar kullandığı anlaşılmaktadır.

“Devlet Yönetim Tarzı” (أخبار تدخل في سير السلطان) başlığında, Kaffâl, Hz. Peygamber'in liderlik vasfını çeşitli olaylarla gözler önüne serer. Örneğin, “Nebî (s.a.s.), kurban bayramının birinci günü kızıl devesi üzerinde Akabe Cemresi'ne taş atarken devesine ne vurdu ne de ona bağırdı”; “Resûlullah'a Eyle halkı bir beyaz eşek hediye etti ve o da bu hayvana bir hırka giydirdi”; “Resûlullah bize, muhacirleri önde tutmamızı emrederdi”; “Resûlullah Benî Bekr b. Vail'e, Müslüman olun, selamette olun dedi”; “Alâ b. Hadramî, Resûlullah'a bir mektup yazdı ve kendisinden bahsederek başladı” gibi otuz farklı rivayeti aktarmıştır.^[147] Bu başlık altında yer alan bilgiler, bir liderin halkla ilişkileri, savaş yöntemleri, dini uygulamaları, sosyal adalet anlayışı, devlet işleriyle ilgili tutumu ve günlük yaşamına dair ipuçları sunar.

“Savaş Meseleleri” başlığında, Resûlullah'ın savaş yöntemleri ve askeri organizasyonuna dair çeşitli uygulamalar anlatılmaktadır. Örneğin, savaş planlarını genellikle gizli tutar ancak Tebük Seferi'nde amacını açıkça belirtmiştir. Savaşmadan önce düşmanlara üç kez davette bulunur ve savaş yöntemleri hakkında ashabıyla danışarak görüş alırdı. Hudeybiye olayında, Ebu Bekir (r.a.) ve diğer sahabîlerle birlikte savaş stratejisi belirlemiştir. Mekke'nin fethi ve Uhud Savaşı'nda iki zırh giymiş; sabah namazını kıldıktan sonra sefer düzenlemeyi ve düşmanı hedef almayı emretmiş ya da güneşin zirveye ulaştığı öğle vakti savaşmayı tercih etmiştir. Ayrıca, Usâme'yi 18 yaşında ordu komutanı olarak seçmiştir.^[148]

Bu bölümde, Resûlullah'ın binek hayvanları (at, katır, eşek, deve) ve savaşta kullanılan aletler (kılıç, kalkan, zırh, mızrak, yay, miğfer) detaylı şekilde incelenmiştir. Her bir hayvan ve savaş aleti için ayrı başlıklar oluşturulmuş ve rivayetler aracılığıyla kapsamlı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler, İslam tarihine ışık tutarken, Resûlullah'ın bu araç ve hayvanları nasıl kullandığını ve onlara verdiği önemi de gözler önüne sermektedir. Kaffâl'in aktardığı rivayetler, Resûlullah'ın sadece bir dini lider değil, aynı zamanda askeri bir lider olarak da rolünü ve dönemin savaş koşullarını anlamak açısından zengin bir kaynak niteliğindedir. Ayrıca, Resûlullah'ın liderlik vasıfları, halkla ilişkileri ve devlet yönetimindeki tutumları da bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

6. 8. Diğer Konular

Birbirleriyle doğrudan alaka kurmadığımız; kötü isimlerin güzel isimlerle değiştirilmesi; Resûlullah'ın şairleri; Resûlullah'ın Seyahati ve âdâbı ile ilgili üç başlık bu bölümde ele alınmıştır.

“Kötü İsimlerin Değiştirilmesine Dair Haberler” başlığı altında Kaffâl, öncelikle çocuk doğduğunda isim koyma işinin liderlere bırakılmasının bir gelenek olduğunu ve liderlerin idaresi altındakilere isim verme yetkisinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in konumuna da vurgu yaptıktan sonra rivayetlere geçmiştir. Resûlullah, kötü anlam taşıyan isimleri değiştirerek daha olumlu ve anlamlı isimler vermiştir. Örneğin, Hz. Ali'nin çocuklarına verdiği “Harb” ismini “Hasan”; “Huzn” (sertlik) ismini “Sehl” (kolaylık); kendini övme anlamına geldiği gerekçesiyle “Bera” adını “Zeynep” ve “Şihab” ismini ise “Hişam” olarak değiştirmiştir.^[149] Ayrıca, Resûlullah sadece kötü isimleri değil, anlamı güzel olmayan bazı ifadeleri de değiştirmiştir.

[145] Şerhlerde bu çadır hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir sadece keçeden yapılmış küçük çadır olduğu söylenmiştir. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392), 8/62.

[146] Kaffâl, *Şemâ'il*, 432-435.

[147] Kaffâl, *Şemâ'il*, 436-452.

[148] Kaffâl, *Şemâ'il*, 453-460.

[149] Geniş bilgi için bk. Cemal Ağırman, “Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998), 123-143.

Örneğin, “sababe” (işaret parmağı) yerine “musabbaha” (tesbih parmağı) kullanılmasını, “nefsim bozuldu” yerine “nefsim sıkıldı” ifadesinin tercih edilmesini tavsiye etmiştir. Resûlullah, olumlu isimlerin etkisini vurgulamış, isimlerin kişisel ve sosyal etkileriyle ilgili görüşlerini belirtmiştir.^[150] Allah Resûlü, isimlerin ahlâkî ve mânevî etkilerini dikkate alarak değişiklikler yapmış ve bu konuda ümmetine örnek olmuştur. Bu çabalar, Resûlullah’ın isimlerin mânevî ve ahlâkî yönlerini önemseyerek uygun ve güzel isimleri tercih ettiğini ve dilde olumlu ifadelerin önemini vurguladığını göstermektedir.

“Resûlullah’ın Şairleri Hakkında” başlığı altında, Kaffâl şu bilgileri aktarmaktadır: “Bazı tarihçiler, Resûlullah’ın emriyle Kureyş’i hicveden şairlerin Hassân b. Sâbit, Ka’b b. Mâlik ve Abdullah b. Revâha olduğunu belirtmişlerdir. Hassân b. Sâbit, Kureyş’in soylarını ve annelerini eleştirerek hicvederdi. Ka’b b. Mâlik ise onları savaşlardan sakındırırdı. Abdullah b. Revâha ise Kureyş’i küfürlerinden dolayı ayıplardı. İslam öncesi dönemde Hassân b. Sâbit’in hicivleri Kureyşliler üzerinde daha etkiliydi, ancak Kureyş İslam’a girdikten sonra Abdullah b. Revâha’nın hicivleri daha etkili hale geldi.”^[151] Kaffâl bu bölümde yalnızca bu bilgilerle yetinmiş ve herhangi bir rivayete yer vermemiştir.

“Resûlullah’ın Seyahati ve Seyahat Âdâbı” başlığında, Kaffâl yirmi dört rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerde genel olarak Hz. Peygamber’in seyahatlerinde benimsediği âdâb ve davranışlar detaylandırılmaktadır. Rivayetlerin genel muhtevası şu şekilde özetlenebilir: Sefer hazırlığı yaparken bu süreci gizli tutar, seyahatlerine genellikle perşembe günü sabah saatlerinde başlardı. Bir yere vardığında, iki rekât namaz kılmadan oradan ayrılmazdı. Seyahatlerinde ayna, misvak, tarak ve mendil gibi eşyalar bulundururdu. Kendi işini kendisi görür, bineğini kendisi yürütür ve yaya olarak gidenleri hayvanına bindirirdi. Seyahatten sabah saatlerinde ve güneş yükselmeden dönmeyi tercih ederdi; şayet sefer dönüşü gece vakti olursa, ailesinin yanına girmezdi. Medine’ye vardığında camiye gidip iki rekât namaz kılar ve orada bir süre otururdu. Ayrıca, seyahatten dönerken inek kestirip etini dağıttırırdı. Câfer (r.a.) gibi önemli şahısların dönüşünü tepeliklere kadar gidip karşılar ve varışlarında onları alnından öperdi.^[152]

Bu bölüm, Hz. Peygamber’in sosyal ve kişisel uygulamalarını çeşitli açılardan ele alarak onun mânevî ve ahlâkî hassasiyetlerini ortaya koymaktadır. İsimlerin değiştirilmesi gibi detaylar, Hz. Peygamber’in toplumsal etkileri gözettiğini ve dilin önemini vurguladığını gösterir. Şairlerin etkisi ve seyahat âdâbı ise onun sosyal ve günlük yaşam pratiği hakkında bilgi sunar. Rivayetlerin detaylarıyla verilmesi, metnin güvenilirliğini ve derinliğini artırırken, bazen rivayetsiz bilgi sunulması ise belirli konuların daha yüzeysel bir şekilde incelendiğini gösterir.

Sonuç

Hicrî 4. asrın çok yönlü âlimlerinden Kaffâl eş-Şâşî’nin, Şâfiî mezhebi ve Eş’arî ekolünün Mâverâünnehir bölgesinde yayılmasına önemli katkılar sağladığı anlaşılmaktadır. Ehl-i hadîs yolunu takip eden Kaffâl’ın, birçok ilim yolculuğuna katıldığı ve kaynaklar arasında tam bir mutabakat olmamakla birlikte kendisine nispet edilen eser sayısının on civarında olduğu görülmektedir.

Terâcim ve tabakat kaynaklarında ona aidiyeti hususunda bir bilgi bulunmamakla birlikte son dönemde ona atfedilen *Şemâ’ilü’n-nübüvve* ismiyle yayımlanan bir eser bulunmaktadır. Her ne kadar kaynaklarda bu eserin şemâil literatürüne dâhil olduğuna dair bir ifade bulunmasa da yapılan incelemeler neticesinde mezkûr eserin günümüze ulaşan şemâil literatürünün ikinci örneği olduğu kanaatindeyiz.

[150] Kaffâl, *Şemâ’il*, 461-468.

[151] Kaffâl, *Şemâ’il*, 469.

[152] Kaffâl, *Şemâ’il*, 470-478.

Kaffâl eş-Şâşî, *Şemâ'ilü'n-nübüvve* adlı eserinde geniş bir hoca silsilesine dayanarak rivayetlerini tahdîs yöntemiyle aktarmış ve hocaları vasıtasıyla *Kütüb-i tis'a* müelliflerine ulaşan bir geleneği sürdürmüştür. Bunun yanı sıra İbn İshâk, Vâkidî ve Taberî gibi isimlerin eserlerinden alıntılar yaparak rivayetlerin bağlamını genişletmiş, metin farklılıklarına dikkat çekmiş ve tercih ettiği rivayetlere öncelik tanımıştır. "Kâle eş-Şeyh", diyerek yaptığı açıklamalar, ihtilâfu'l-hadîs ve garîbu'l-hadîs ilimlerini uygulama çabası olarak öne çıkmış; rivayet usulünü kitabet yöntemine üstün tutarak hem metin oluşturma hem de rivayetlerin bağlamını anlama yönünde titiz bir yaklaşım sergilendiği görülmüştür.

Özellikle, Kaffâl eş-Şâşî'nin eserinde rivayetlerin çeşitliliği ve yorumlara yer verilmesi, şemâil literatüründe özgün bir konum elde etmesine katkı sağlamıştır. Bu çerçevede, Kaffâl'ın bu eseri, Resûlullah'ın yalnızca beşerî özelliklerine odaklanması, mukaddime içermesi ve yoruma yer vermesi ile Tirmizî'nin eserinden ayrılmaktadır. Tirmizî, Resûlullah'ın ibadet ve ahlâk boyutlarına da yer verirken, Kaffâl bu konuları ele almamıştır. Eser, rivayet sayısının fazlalığı ve detaylı yorumlarıyla dikkat çekerken, tarihsel süreçte tanınırlık kazanmamış ve varlığı ancak daha sonra tespit edilmiştir.

Kaffâl, rivayetler arasında tercihler yaparak, en sağlam olduğuna inandığı bilgiyi ortaya koymuş ve bu bilgiyi tarihî bağlamla yorumlamıştır. Eserinde merfû, mevkûf ve maktû haberleri bir arada kullanarak, doğru bilginin inşa edilmesinde titiz bir yaklaşım benimsemiştir. Senedli rivayetlere ve metinlerin doğruluğuna odaklanarak konunun derinliğine inmiş ve rivayetler arasındaki farklılıkları da dikkate almıştır. Bu metinlerde, özellikle Resûlullah'ın fizikî ve beşerî özelliklerine dair detaylı bilgiler yer almıştır. Bu bilgiler hem dönemin kültürel yapısını hem de İslam toplumunun genel özelliklerini anlamak açısından önemli veriler sunmuştur.

Eserde, konuya dair merfû, mevkûf ve maktû haberlerin yanı sıra tarihi kaynaklardan ve şiirlerden yararlanarak bilginin titizlikle ve doğru bir şekilde inşa edilmesine özen gösterildiği görülmektedir. Bu titizlik, müellifin bir rivayetin tek başına sahih olmasından ziyade, birçok tarik ile gelen bilgiyi daha muteber kabul etmesinde de kendini göstermektedir. Buna örnek olarak *Sahîhayn* ve diğer birçok kaynakta tahrîc edilen, uzun bir rivayetin içinde geçen "Resûlullah'ın on yıl Mekke'de, on yıl da Medine'de ikamet ettiği" bilgisi, çeşitli tariklerle gelen "Mekke'de 13 yıl, Medine'de ise 10 yıl" bilgiyle tashih edilmiştir. Ayrıca, Kaffâl'ın yaşadığı dönemde *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin henüz geniş bir şöhrete sahip olmadığı da düşünülebilir.

Netice olarak şemâil literatürü, Resûlullah'ın insanî özelliklerini aktarmanın ötesinde, dönemin sosyo-kültürel yapısını, ekonomik koşullarını, edebî zevkini ve halkın günlük yaşamını anlamak için önemli bir veri kaynağıdır. Bu minvalde, Kaffâl eş-Şâşî'nin eseri, metin farklılıklarını dikkate alarak bilgi inşa etme metodolojisiyle meydana getirilmiş ve sonraki nesillere değerli bilgiler aktaran şemâil literatürün ikinci özgün örneği olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Ağırman, Cemal. "Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu". *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998), 123-143.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 47 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1421.
- Akay, İhsan. "Üç Kaffâl ve Şafî Mezhebine Katkıları". *Diyanet İlmî Dergi* 59/1 (2023), 221-250.
- Akay, İhsan. "Şafî Mezhebine Makâsıd Literatürünün Gelişim Seyri (h. III-VIII)". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/21 (2018), 75-98.
- Algün, Hüseyin. "Hind b. Ebû Hâle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/64. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ataş, Hacı. "Vâkıdî ile Muhaddislerin Bazı Ortak Rivayetleri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/78 (2018), 532-555.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Bağdatlı, İsmâil Paşa. *Hedyyetü'l-ârifîn, esmâ'ü'l-mü'ellifîn ve âşârü'l-muşannifîn*. 2 Cilt. İstanbul: Vekâletü'l-Meârif, 1951.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî. *Şu'abü'l-îmân*. thk. Abûlali Abdülhumeyd. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şâhih*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422.
- Ebû İshâk, İbrâhîm b. Alî eş-Şîrâzî. *Tabakâtü'l-fukahâ'*. Beyrût: Dâru'r-Râid el-Arabî, 1970.
- Fayda, Mustafa. "Vâkıdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/471-475. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Gök, Ömer. "Mustafa Sâfi Efendi'nin Mensur Hilye-i Şerif Tercemesi". *Belleten* 73 (2022), 57-83.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen ed-Dımaşkî. *Târîhu medîneti Dımaşk*. thk. Amr b. Ğurâme el-Amrevî. 80 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1415.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen ed-Dımaşkî. *Tebyînü kezîbi'l-müfterî fî mâ nûsibe ile'l-İmâm Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1404.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn b. Mukerrem. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdır, 1414.
- Kaffâl, Ebû Bekr Muhammed b. Alî b. İsmâil eş-Şâşî. *Şemâ'ilü'n-nübüvve*. thk. Ebû Abdillâh Ömer b. Ahmed Âliabbâs. Riyad: Dâru't-Tevhîd, 2015.
- Kallek, Cengiz. "Kaffâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/146-148. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kallek, Cengiz. "Şâşî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/369. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kandemir, M. Yaşar. "Şemâil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/497-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kandemir, M. Yaşar. "eş-Şemâilü'n-Nebeviyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/500-501. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*. 13 Cilt. Beyrût: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.
- Küçükosman, Hasan. "Kaffâl eş-Şâşî'nin Hadisçiliği". *HADITH* 13 (Aralık 2024), 216-243.

- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-şâhih*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc fî şerhi Şâhihi Müslim b. Haccâc*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1392.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref. *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubil-İlmiyye, ts.
- Oğuzay, Rukiye. *Şemâil Literatürünün Muhtevası ve Değişimi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Okiç, Muhammed Tayyip. *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*. Ankara: Atlas Yayınları, 2017.
- Rashîd, Nûf bint Hammâd bin Muslih. *Al-Qafâl's approach in his book "Shamâ'il al-Nubuwwah": A Comparative Study*. Erişim 19.01.2025. <https://quni.edu.ye/mag-book/39/5.pdf>
- Saylan, İbrahim. "İpek ve Altının Erkeklerle Haram Olmasının Vurûd Ortamı Açısından Değerlendirilmesi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/2 (2019), 81-98.
- Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed. *el-Müntehab min Mu'cemi şüyûhi Ebî Sa'd es-Sem'ânî*. thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir. 1 Cilt. Riyad: Dâru Âlimi'l-Kütüb, 1996.
- Sübkî, Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî. *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*. thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî vd. 10 Cilt. Kahire: Hicr, 2. Basım, 1413.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu müşkili'l-âşâr*. thk. Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1415.
- Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ. *eş-Şemâ'il*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Hilye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/44-48. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yalçın, Hamdi. "Eş'arî Ekolünün Ortaya Asya Temsilcisi: Türkistanlı Kaffâl eş-Şâşî ve Kelâmî Görüşleri". *Maveraünnehir'den Anadolu'ya Hadis ve İlim/İrfan Geleneği*. 298-316. Ankara: Fecr Yayınları, 2024.
- Yamanus, Ayşe Nur. "Mâverâünnehirli Muhaddis Heysem b. Küleyb eş-Şâşî ve el-Müsned Adlı Eserinin Hadis Tarihindeki Yayılımı". *HADITH 12* (Temmuz 2024), 42-66.
- Yardım, Ali. *Peygamberimiz'in Şemâili*. İstanbul: Damla Yayınevi, 2005.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Delâilü'n-Nübüvve". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/115-117. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 25 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1405.